

Samarbetets möjligheter och svårigheter.

Fritidspedagogers, specialpedagogers och rektorers syn på
samarbetet kring elever i behov av stöd på fritidshemmet.

Namn Anna Lena Eriksson, Edina Smajic

Program Specialpedagogiska programmet

Examensarbete:	15 hp
Kurs:	SPP610
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT/2016
Handledare:	Marianne Lundgren, Ernst Thoutenhoofd och Ann-Louise Ljungblad
Examinator:	Eva Hjörne
Kod:	VT16-2910-038-SPP610

Nyckelord: fritidshem, samarbete, kommunikation, barn i behov av stöd.

Abstract

Syfte: Studiens syfte är att studera vilka uppfattningar fritidspedagoger, specialpedagoger och rektorer har kring arbetet med elever i behov av stöd på fritidshemmet. Det finns inte mycket forskning inom det här området, vilket visar att forskningsfältet gällande arbete med barn i behov av stöd på fritidshem är ett eftersatt forskningsområde.

Teori och metod: Den teoretiska referensramen för denna studie är ett sociokulturellt perspektiv som ger en bred syn på lärande och dess villkor på fritidshem. Säljö (2000) sätter kommunikationen i centrum och framhåller att lärande och lärprocesser skapas och formas av ett sociokulturellt sammanhang. Således stödjer ett sociokulturellt perspektiv studiens utforskande av de vuxnas kommunikation kring elever i behov av stöd. Utifrån en kvalitativ metod intervjuades 8 informanter, fyra fritidspedagoger, två specialpedagoger och två rektorer och analyserades utifrån en hermeneutisk ansats.

Resultat: Resultatet visar på att det finns en samstämmighet bland informanterna gällande syn och definition av barn i behov av stöd. De olika yrkesgrupperna lyfter fram gruppstorlekens påverkan i arbete med barn i behov av stöd. Informanterna är överens om att det är stora skillnader i stödinsatser och åtgärder, under skol- och fritidshemstiden. Informanterna förmedlar att samarbetet fungerar på ett otillfredsställande sätt. Det finns inte ett fungerande samarbete mellan fritids och skola, vilket skapar frustration bland personalen. Resultatet visar också på att det finns ett samförstånd kring behovet av kompetensutveckling och en tydlighet kring organisation och arbetsgång gällande arbete med barn i behov av stöd. Informanterna framför tankar, idéer, åsikter och förslag kring vidareutveckling av arbete med barn i behov av stöd på fritidshem.

1. Förord

Det har varit intressant och lärorikt att arbeta med denna uppsats. Vi är två blivande specialpedagoger som har skrivit examensarbetet tillsammans. Dessutom representerar vi två olika yrkeskategorier, Anna Lena är fritidspedagog och Edina är matematiklärare. Eftersom vi var två som skulle skriva tillsammans var det viktigt att få en struktur på arbetet. Därför började vi att leta efter adekvat litteratur tillsammans och gjorde en plan för hur vi skulle lägga upp arbetet med uppsatsen. För att kunna hålla oss uppdaterade med den gemensamma texten skapade vi ett google dokument i google drive. Det innebar att vi hela tiden kunde se den andres reflektioner kring en text. Vi fördelade områden av vikt för studien mellan oss, där Anna Lena samlade in material kring den historiska delen och styrdokumentet och Edina samlade in material kring sociokulturell teori. Vi har bägge två läst all litteratur som vi funnit relevant, så även i de områden vi fördelade mellan oss. Under tiden vi fördjupade oss i litteraturen skrev vi våra reflektioner som vi sedan gick igenom och diskuterade med varandra i område för område. Vi fördelade också intervjuerna och transkriberingen, där var och en intervjuade 4 personer var. Därefter lade vi materialet i vår gemensamma google drive. På det viset kunde vi läsa varandras intervjuer och utifrån det skapa oss en bild av vad respondenterna sagt. I första steget tittade var och en efter mönster och grupperingar som samlades ihop. Därefter problematiserade vi tillsammans och fördjupade ett gemensamt analysarbete. Här var våra olika yrkeskategorier en styrka eftersom vi kunde ifrågasätta och diskutera utifrån varandras olika kunskaper och erfarenheter.

En fördel med detta arbetssätt är att eftersom vi känner oss trygga med varandra så har vi kunnat resonera om den lästa texten, diskutera och problematisera, vilket var en mycket lärorik process. Vi har träffats ofta och suttit många, långa timmar tillsammans. Många helgdagar har vi tillbringat på biblioteket. Vi har lånat material och läst var och en på sin kammare. På veckodagarna har vi skypat med varandra för att stämna av läsprocessens gång. Under terminens gång har vi också haft perioder med mindre flyt och där har vi sett fördelen med att vara två, vi har då kunnat hjälpa varandra med motivation och styrka för att hålla ut och fortsätta skrivandet.

Vi vill tacka vår handledare Marianne Lundgren som med stort tålamod och mycket uppmuntran vägledde oss genom denna forskning- och skrivprocess. Vi vill också tacka Ernst Thoutenhoofd och Ann-Louise Ljungblad som blev våra handledare precis i slutet när uppsatsen nästan var klar. De har varit till stor hjälp för oss i ett förtydligande av strukturen i uppsatsen. Ett stort tack till alla respondenter som delat sina tankar och funderingar med oss vilket hjälpt oss att slutföra vår studie. Till sist vill vi också tacka våra familjer som har stått ut med oss och stöttat oss under denna termin.

2. Innehållsförteckning

1. Förord

2. Innehållsförteckning

3. Inledning 1

4. Syfte och frågeställningar 3

5. Teorianknytning - sociokulturell teori 4

6. Litteraturgenomgång och tidigare forskning 7

6.1 Fritidshem 7

6.1.1. Fritidshemmets historia fram till 1990-talet 7

6.1.2 Fritidshemmet från 1990-talet till idag 8

6.2 Fritidshemmets uppdrag 9

6.2.1 Styrdokument 9

6.2.2 Fritidspedagogik 10

6.2.3 Fritidshemmets lärande - informellt lärande 11

7. Specialpedagogiska perspektiv och begrepp 13

7.1 Begreppsförklaring inkludering 14

7.2 Särskilt stöd och anpassningar för fritidshemmet 16

7.3 Samarbete 17

8. Metod och genomförande 19

8.1 Metodval 19

8.2 Urval 19

8.3 Genomförande, bearbetning och analys 19

8.4 Forskningsmetodisk ansats	20
8.5 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet	21
8.6 Etiska överväganden	21
9. Resultat	22
9.1 Arbete med barn i behov av stöd	22
9.2 Samarbete	24
9.3Handledning och kompetensutveckling	26
9.4 Ledarskap, organisation och utvecklingsmöjligheter	27
9.5 Sammanfattning	29
10. Diskussion	31
10.1 Resultatdiskussion	31
10.2 Metoddiskussion	34
11. Specialpedagogiska implikationer	36
12. Vidare forskning	37
13. Referenslista	

3. Inledning

Under de senaste åren har de stora barngrupperna och den allt lägre personaltätheten på fritidshemmet påtalats av Skolverket (2010) som riskfaktorer för kvaliteten av fritidshemmets verksamhet. I sin rapport lyfter Skolverket fram vad som har betydelse för fritidshemmets kvalitet och hur ett kvalitetsarbete kan bedrivas systematiskt. Skolverket påpekar att det finns en mängd olika faktorer som tillsammans avgör en god kvalitet där faktorer som barngruppens sammansättning och storlek påverkar kvaliteten. Två andra faktorer som är avgörande för hur behovet av en god omsorg och en god pedagogisk verksamhet tillgodoses för varje enskilt barn eller elev är personaltäthet och personalens kompetens.

Idag går ca 83 % av landets 6-9-åringar på fritidshem. Skolverket (2010) menar att ett av skälen är att det har blivit en sådan ökning av efterfrågan av platser på fritidshem i många kommuner. Det har gjort att kommunerna i första hand har rättat sig efter skollagens krav på platstillgång. Det har i sin tur inneburit att kravet på kvalitet inte har prioriterats. Detta menar Skolverket inte är förenligt med skollagen då inget av lagens krav får sättas före ett annat. Enligt Skolinspektionen (2010) har ledningen för fritidshemmen, vilket oftast är rektor eller biträdande rektor, ett stort inflytande över hur medlen fördelas mellan skola och fritidshem. Detta är också en av förklaringarna till hur det inom en och samma kommun kan variera mellan bl. a. barngruppsstorlekar. Skolinspektionen lyfter också andra faktorer som kan påverka fritidshemmets kvalitet så som organisatoriska och personalmässiga förhållanden som rektor har stor inverkan på. Enligt Skolinspektionen visar granskningen som är gjord att ledningen ofta saknar kunskap och kännedom om fritidshemmets uppdrag och att de inte är tillräckligt förtrogna med den dagliga verksamheten. Ännu allvarigare är dock att ledningens engagemang oftast är marginellt när det handlar om utvecklings- och förbättringsarbete som rör fritidshemmets specifika verksamhet.

Enligt läroplanen (Lgr11, 2011) ska fritidshemmet komplettera skolan och erbjuda barn en meningsfull fritid och stöd i sin utveckling. Fritidshemmet ska ge barnen en meningsfull fritid, stöd i utveckling och en god omsorg under morgnar, eftermiddagar och lov. Verksamheten ska stimulera barnens lärande och utveckling i lärmiljö. Fritidshemmets uppdrag utgår ifrån Skollagen (SFS 2010:800) och läroplanen (Skolverket, 2011). Enligt Skollagen kap 14,§2 beskrivs fritidshemmets breda uppdrag på följande sätt:

”Fritidshemmet ska stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda dem en meningsfull fritid och rekreation. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov. Fritidshemmet ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap.” (s. 81)

I de Allmänna råden för fritidshem (2014) lyfts förutsättningar för arbete i fritidshemmet upp. Inom ramarna för fritidshemmets verksamhet möter fritidspedagoger barngrupper med olika förutsättningar där både färdigheter och förmågor ser olika ut. Fritidspedagogerna ska tillgodose alla barns behov på fritidshemmet och samtidigt ta hänsyn till barn i behov av stöd.

I den här studien tittar vi på hur olika yrkeskategorier samarbetar kring elever i behov av stöd på fritidshem. Vi har funnit att det finns lite forskning rörande fritidshem ur ett

specialpedagogiskt perspektiv. Därmed hoppas vi kunna synliggöra och problematisera möjligheter och svårigheter kring de olika yrkeskategoriernas samarbete kring elever i behov av stöd på fritidshemmet. I studien används följande nyckelord: *fritidshem, samarbete, kommunikation, barn i behov av stöd.*

4. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att studera olika yrkesgruppers samarbete kring elever i behov av stöd på fritidshemmen. Våra frågeställningar är:

- Finns det ett samarbete mellan fritidspedagoger, specialpedagoger och rektorer kring elever i behov av stöd på fritidshemmet?
- Hur ser möjligheter och hinder ut för ett samarbete mellan yrkesgrupper?
- Vilket stöd anser fritidspedagoger att de behöver i arbetet med barn i behov av stöd på fritidshemmet?
- Hur ser de olika yrkesgrupperna på utvecklingsområden när det gäller samarbetet kring barn i behov av stöd?

5. Teorianknytning - sociokulturell teori

I den här studien har vi valt sociokulturell teori för att analysera och tolka vår empiri. Vi tar avstamp i en sociokulturell teori för att förstå fritidshemmets verksamhet ur två perspektiv, såväl barnens aktiviteter och möjligheter till utveckling som personalens möjligheter till samarbete och deras professionella utveckling. Den hjälper oss således att erhålla en djupare förståelse och tolkning av resultatet. Sociokulturell teori har sitt ursprung ur den sovjetiske psykologen Lev Vygotskijs (1995, 1999) teorier. Samtida uttolkare av ett sociokulturellt perspektiv på lärande och kommunikation är exempelvis Roger Säljö och Olga Dysthe. Vi har valt att koncentrera oss på centrala delar utifrån sociokulturell teori som vi ser som relevanta för vår undersökning.

Det centrala i ett sociokulturellt perspektiv på mänskligt lärande och utveckling är enligt Säljö (2000) kommunikation och språkanvändning. Enligt honom är kommunikation och språkanvändning länken mellan barnet och omgivningen. Människor utvecklas i samspel med andra vilket betyder att barnets kunskapande bl.a. sker genom lek (Vygotskij, 1995) och annan form av samspel med personer i omgivningen. Genom kommunikation och interaktion i leken lär sig barnet grundläggande samspeletsregler. Samtidigt som barnet i samspelet med andra använder sig av språket utvecklar de sitt tänkande. Det avgörande för lärande- och utvecklingsprocessen är samarbete med varandra och interaktion med andra människor. I ett sociokulturellt perspektiv förklaras människors utveckling och lärande på två plan (Säljö, 2000). På ett övergripande kollektivt plan återfinns samspelet mellan gruppens resurser för tänkandet och handling likväl som en individuell nivå med individens lärande.

Säljö (2000) beskriver att det som av tradition uppfattas som lärsvårigheter och föreskrivs individen och hennes förmågor att tillägna sig kunskaper, kan förstås bättre om vi analyserar kommunikation och de svårigheter som både vuxna och barn uppvisar. När kommunikationssvårigheter kan identifieras finns det också möjlighet att utveckla och förändra miljön. Genom kommunikation skapas kunskaper och färdigheter hos människor. Det gör att lärandets villkor i olika miljöer är viktiga att granska eftersom egna erfarenheter av att lära, både positiva och negativa, formar människor.

Vygotskij (1999) visar på lärandets sociala karaktär. Utvecklingen sker genom lärande med hjälp av imitation och i samarbete med lärare och under dennes handledning. Vygotskij menar att socialisering sker genom språket som skapar mening och tankeformer. Det individuella lärandet som sker genom samspel och kommunikation med andra beskriver Vygotskij med begreppet ”den närmaste utvecklingszonen”. Mer specifikt kan det förstås som att det som barnet först kan göra i samarbete med andra lär sig barnet att sedan kunna göra på egen hand.

Barnets förmåga kan höjas till högre nivå menar Vygotskij (1999) genom att stimulera utvecklingen av de förmågor som ännu inte mognat hos barnet. Vidare menar Vygotskij att lärandet måste orientera sig mot barnets styrka som leder barnet framåt, vilket resulterar i utveckling. I en verksamhet där barnet lär sig nya sätt att tänka och höja sig över sig själv, är en verksamhet som stödjer barnet att lära och utvecklas.

Flera samtida forskare har reflekterat över Vygotskijs teori om lärande och utveckling. Bråten (1998) beskriver Vygotskijs utvecklingszon som en interaktionsprocess som äger rum mellan den kognitiva processen som barnet kan lösa på egen hand under medverkan av en vuxen. Carlgren (1999) menar att Vygotskijs syn på lärande sker i sociala interaktioner med fokus på den sociala interaktionen och deltagande.

Enligt Philips och Soltis (2010) beskriver hur Vygotskij visar på att ett lärande sker när människan använder sig av ”psykologiska verktyg”. Ett exempel på ”ett psykologiskt verktyg” är språket som i första hand är ett kommunikationsmedel. Lärande sker genom kommunikation med andra människor och förs också vidare genom kommunikation - från generation till generation. Ett sociokulturellt perspektiv sätter således kommunikationen i centrum. Vygotskij lyfter fram samarbete mellan vuxna och barn i olika sociala sammanhang likväl som vuxna sinsemellan.

Dysthe (2003) menar att när lärande sker i relationer mellan människor är kommunikation och språk grundläggande faktorer i lärprocessen. Enligt ett sociokulturellt synsätt på lärande sker lärande genom samarbetet i en kontext dvs. genom deltagandet i social praktik. Ahlberg (2009) lyfter också fram hur kommunikation och språkanvändning är det som utgör länken mellan barnet och omgivningen. I skolan utgör pedagoger denna länk genom att pedagogen medierar och förklarar nya begrepp som barnet söker lära.

Utifrån en sociokulturell teori kan vi således förstå barns och ungas lärande och lek på fritidshem. Vygotskij (1999), Säljö (2000), Dysthe (2003), Ahlberg (2009) menar alla att kommunikation, språket och samspelet med andra är en förutsättning för att ett lärande ska ske. Leken är ett viktigt redskap för barnet i lärprocessen där samspelet med andra har en betydande roll. Under både skoltid och fritidshemstid har pedagoger en viktig roll för barnet i dess utveckling där pedagogen finns med och kan stötta och förtydliga världen för barnet (Ahlberg, 2009). En annan betydelsefull roll som pedagoger och andra vuxna har är att stötta barnet i dess interaktionprocess (Vygotskij, 1999; Säljö 2000).

Säljö, Riesbeck och Wyndhamn (2001) lyfter fram hur vi genom samtal med människor delar våra erfarenheter med varandra. Vid interaktion med andra synliggör vi våra erfarenheter och tankar, därmed blir också våra medmänniskor delaktiga och kan utifrån det reflektera och resonera vidare. Samtalet är den främsta resurs människan har för att utveckla, anpassa och bevara färdigheter och kunskaper. Genom kommunikation kan vi också förstå olika händelser och våra medmänniskors handlande. Vidare menar Säljö, Riesbeck & Wyndhamn att språket är ett oändligt medel för prata om världen ur olika perspektiv. En annan viktig aspekt i en kunskapsutveckling är skapandet av olika diskurser om världen. I ett sociokulturellt perspektiv inbegriper en kunskapsbildning och ett lärande i stor omfattning att människor lär sig behärska olika diskurser. En sociokulturell teori stödjer oss också att förstå och tolka personalens möjligheter och hinder för kommunikation och samarbete. Jernström & Säljö (2004) problematiserar hur lärare är en yrkesgrupp där det kan finnas många olika skäl till att känna sig otillräcklig. Det är därmed viktigt att ta hänsyn till känslornas betydelse vid diskussion av lärares lärande. Vidare menar Jernström & Säljö att det ofta skapas kulturer som ”vi och dom” i en arbetsorganisation. Det kan också vara svårt för medarbetare att se helheten

i verksamheten. För att kunna överbrygga denna klyfta räcker det inte med att bara sätta sig in i och förstå verksamheten utan det är också viktigt att kunna ta andras perspektiv. På ett fritidshem behöver det således finnas arenor och möjligheter för olika personalgrupper att samtala om de barn de gemensamt ansvarar för. I ett gemensamt samarbete kan man förändra och utveckla verksamheten.

6. Litteraturgenomgång och tidigare forskning

För att få en förståelse för dagens fritidshemsverksamhet inleds detta kapitel med en tillbakablick av fritidshemmets historia. Vidare följer en genomgång av fritidshemmets uppdrag och vilka styrdokument som styr fritidshemmet idag.

6.1 Fritidshem

I Allmänna råden för fritidshem (Skolverket, 2014) beskrivs fritidshemmet som en pedagogisk verksamhet där elever kan vara inskrivna från höstterminen det året de fyller 6 år och upp till vårterminen de fyller 13 år. Fritidshemmet har som ett uppdrag att komplettera förskoleklassen och skolan. Det gör det möjligt för föräldrar att förena föräldraskap med studier eller arbete. På fritidshemmet ska elevernas lärande och utveckling stimuleras, fritidshemmet ska också främja social gemenskap och allsidiga kontakter. En meningsfull fritid ska således erbjudas de elever som är inskrivna på fritidshemmet.

Fritidshemmet kompletterar skolan på två sätt av:

- Elever tas emot under dagen då de inte har lektion i skolan och under loven.
- Elever ges andra kunskaper och erfarenheter än de som de får i skolan. Tillsammans bör skola och fritidshem bidra till elevernas allsidiga utveckling och lärande.

I litteraturen ges olika begrepp för personal som arbetar på fritidshem, så som fritidspedagog, lärare mot fritidshem, personal i fritidshemmet. Fyra av våra informanter är utbildade fritidspedagoger därför används uttrycket fritidspedagoger fortsättningsvis i uppsatsen.

6.1.1. Fritidshemmets historia fram till 1990-talet

Rohlin (2012) ger en överskådlig bild av olika tidsperioder i fritidshemmets historia, där hon delar upp historien i tre perioder. Den sociala-, den socialpedagogiska- och den utbildningspedagogiska arenan.

Social arena -slutet av 1800-talet

Allteftersom industrialismen växte fram ökade också skaran av barn som under eftermiddagarna "drog runt", oftast utan både tillsyn och sysslor. Det här var något som upplevdes som ett problem framförallt i storstäderna. Många av barnen var tvungna att tigga och det var en vanlig uppstart till kriminalitet. Tiden från dagens slut i skolan tills föräldrarna kom hem från arbetet var ett problem där bl.a. skolan begärde insatser för att bemöta problemet (Rohlin, 2012). Fridtjuv Berg, som var en liberal folkskollärare, menade att barnens fritid behövde organiseras och styras upp. Bergs tankar grundades i att barnens fritid behövde ett innehåll samtidigt som det behövdes ett förebyggande arbete mot skolka, tiggeri och kriminalitet. Det var en tid där man ansåg att från arbetarklassen var i riskzonen. Sekelskiftet var också en tid som var både föränderlig och motsägelsefull med ett nytt fokus på barnet. På den här tiden återfanns arbetarbarnen inom folkskolan och på de privata läroverken och skolorna fanns barnen från de mer välbärgade familjerna. Vid den här

tidpunkten skapade Fridtjuv Berg tillsammans med Anna Hierta-Retzius arbetsstugan. Arbetsstugan samarbetade med skolan och låg oftast i dess närhet. Den omsorg och tillsyn som erbjöds eftersträvade att motverka tiggeri, skolk och annat beteende som inte var önskvärt. Arbetsstugorna var underställda de lokala skolråden (Rohlin, 2012).

Socialpedagogisk arena - ca 1940-1970-talet

Under den här perioden benämns arbetsstugorna med eftermiddagshem, vilket förtydligade när de var öppna. Det var barnvårdsnämnden som var ansvarig för eftermiddagshemmen och det var arbetarklassens barn som var inskrivna här. Tidigare på arbetsstugan var aktiviteterna mer relaterade till arbete, medan de nu på eftermiddagshemmen var mer fria sysselsättningar, lek och utevistelse. Här gavs även utrymme för läsläsning. Gemensamt för både arbetsstugan och eftermiddagshemmet var disciplin. Barnen skulle bl. a. lära sig att, passa tider, bordsskick, läsläsning och att inte skolka (Rohlin, 2012).

Under 1960-talet började begreppet fritidshem att användas. Fritidshemmen börjar också hålla öppet från morgon till sen eftermiddag. Precis som tidigare var syftet att komplettera hemmet och i samarbete med föräldrarna fostra barnen. Barnen skulle ges möjlighet till avkoppling, idrott, naturupplevelser och lekar. Vid denna tidpunkt börjar också det pedagogiska innehållet på fritidshemmen att uppmärksammas (Skolverket, 2011a).

I läroplanen från 1969 fick skolan i uppdrag att organisera fritidsverksamheter under skoltid men också i anslutning till skoldagen. Nu skapades FA (fria aktiviteter) och det var ofta de som arbetade på fritidshemmet som hade ansvar för FA-passen. I och med att FA-pass utvecklades utökades samarbete mellan fritidshem och skola (Pihlgren, 2011).

Rohlin (2012) menar vidare att under 1970-talet formades vad som skulle kunna kallas för "det moderna fritidshemmet". Sverige expanderade fort, det krävdes fler anställda och fler kvinnor kom ut på arbetsmarknaden. Ensamstående mödrars situation aktualiserades och därmed fanns också ofta ett akut behov av omsorg. Det tillsattes två stora utredningar Barnstugeutredningen (BU) och Skolans arbetsmiljö (SIA). Dessa låg till grund för det moderna fritidshemmet. Barns fritid var ett delbetänkande ur BU där man diskuterade fritid i termer så såsom "behov av stöd för barns sociala utveckling" (s. 16).

Utbildningspedagogisk arena - ca 1990-talet

Samhället utvecklas under 1990-talet i en takt som gjorde att föräldrar arbetade mer och i en allt högre takt. Regeringen föreslog i mitten på 1990-talet en förändring i organisationen av grundskola, förskola och fritidshem för att kunna möta dessa förändringar. Här betonades en helhetssyn mellan berörda parter. Kraven ökade på att individer skulle kunna lära snabbt och nytt och med detta ökade krav på utbildning och kunskaper. Samtidigt kvarstod kraven på barnens sociala utveckling men nu vidgades social fostran till mer social kompetens.

6.1.2 Fritidshemmet från 1990-talet till idag

Även om det redan på 1970-talet väcktes tankar om en tätare integration mellan fritidshem och skola, så dröjer det många år tills ett samarbete mellan fritidshem och skola börjar slå rot. Under 1990-talet tar utvecklingen mer fart mot en ökad integration och samverkan mellan

skolan och fritidshemmen när fritidshemmet flyttar in i skolans lokaler. 1995 ändras Socialtjänstlagen och fritidshemmets uppgift definieras till att erbjuda barnen en meningsfull fritid och ett stöd i utvecklingen. Dessutom ska fritidshemmet vara ett komplement till skolan. Den här formuleringen flyttades 1998 över till skollagen, när fritidshemmen förs över till utbildningssektorn. Nu revideras också läroplanen från 1994 för den obligatoriska skolan så att fritidshemmet och förskoleklassen också kom att omfattas av den. Tanken var att överföringen av fritidshemmet till skolan och en ökad integrering skulle skapa mer pedagogiska vinster. För att skapa bästa möjliga förutsättningar för elevernas lärande och utveckling både på fritidshemmet och i skolan betonas samverkan i arbetslag där man har en gemensam grundsyn som väsentlig. Flera forskningsstudier visar att det inte varit så lätt att förverkliga tankarna om en ökad kvalitet, då det dels var en ekonomisk kris under 1990-talet och dels blev den dominerande kulturen skolans (Skolverket, 2011b).

Sammanfattningsvis visar ovanstående att arbetet med barn på fritidshemmet har förändrats över tid. Samhället förändrades och utvecklades och fritidshemmets verksamhet anpassades i takt med samhällsförändringar. Samtidigt har en förändrad syn på barn vuxit fram i samhället.

6.2 Fritidshemmets uppdrag

I Allmänna råden (2014) förtydligas att i skollagen (SFS 2010:800) har uppdraget för fritidshemmet blivit tydligare och mer inriktat mot att elevernas lärande och utveckling stimuleras. På så sätt har fritidshemmet fått en närmre koppling till de obligatoriska skolformerna och förskoleklassen. Fritidshemmets uppdrag rör sig generellt kring elevernas lärande och utveckling därför är det viktigt att personalen samarbetar och intar ett helhetsperspektiv. Samverkan mellan skolan, förskoleklass och fritidshemmet är viktigt för att kunna skapa en verksamhet som ser till både individen och gruppens behov.

6.2.1 Styrdokument

Fritidshemmet regleras i skollagen (SFS 2010:800) kap 1-6 samt i kap 14. I läroplanen är det kap 1 och delar i kap 2 (Skolverket, 2011) som fritidshemmet ska tillämpa. Enligt kap 14 § 2 i skollagen (SFS 2010:800) ska fritidshemmet komplettera utbildningen i bl. a. förskoleklass och grundskolan. Fritidshemmet ska erbjuda en meningsfull fritid och rekreation och stimulera elevernas utveckling och lärande. All utbildning ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov. Fritidshemmet ska också främja social gemenskap och allsidiga kontakter. Utbildning ska erbjudas på fritidshem till alla elever vars föräldrar förvärvsarbetar, studerar eller om det finns andra omständigheter i familjen som ger eleven ett eget behov. Vidare ska utbildning på fritidshem även erbjudas elever som av psykiska, fysiska eller som av andra skäl behöver sådan utbildning som ett stöd i sin utveckling.

Utöver skollagen är läroplanen (Skolverket, 2011) det viktigaste styrdokumentet för verksamheten. Samarbetet mellan skola och fritidshem lyfts fram på följande sätt i läroplanen. "Samarbetsformer mellan förskoleklass, skola och fritidshem ska utvecklas för att berika varje elevs mångsidiga utveckling och lärande" (s. 16). Fritidshemmet ingår i skolväsendet men

inte i elevhälsans uppdrag. Elevhälsans arbete ska främst vara förebyggande och det är elevens utveckling mot utbildningens mål som ska stödjas (SFS 2010:800).

I november 2015 lämnade Skolverket ett förslag till regeringen på en komplettering till Lgr 11 (Skolverket, 2011) angående fritidshemmet. Förslaget omfattar en komplettering till del 1, Skolans värdegrund och uppdrag och del 2, Övergripande mål och riktlinjer för utbildningen. Det innebär ett förtydligande av syfte och det centrala innehållet i fritidshemmets undervisning. Allmänna råd för fritidshem (2014) har som syfte att ge vägledning och stöd för planering av en målstyrd verksamhet för fritidshemmet, som utgår ifrån Skollagen (SFS2010:800) och Lgr11 (Skolverket, 2011). Det bidrar också till att kunna ge en ökad måluppfyllelse för fritidshemmets elever. Här betonas att på fritidshemmet utvecklas och lär eleverna i samspel med både andra elever och personal.

För att personalen ska kunna uppfylla och möta elevernas behov av trygghet, nära relationer och säkerhet får inte gruppen vara för stor, då riskeras de positiva effekter som fås i grupp att bli de motsatta. Det har visat sig att konsekvenser som kan uppstå av för stora elevgrupper är att relationerna mellan eleverna och personalen kan bli flyktiga och ytliga, samt att ljud- och stressnivå ökar bland barn och personal. Det kan också bidra till en känsla av otrygghet och anonymitet, som i sin tur kan leda till trötthet, håglöshet, nedstämdhet eller ett mer aggressivt beteende. Det finns risk för att det blir en envägskommunikation eftersom förutsättningar för en god dialog minskar med många elever och lite personal. Ytterligare en aspekt är att det även kan innebära negativa konsekvenser för fritidspedagoger och lärare i fritidshem när det gäller möjligheter att utöva en verksamhet utifrån personalens pedagogiska ambitioner, utbildning och yrkeskunnande (Skolverket, 2014).

Vidare betonar Skolverket (2014) vikten av att storlek och sammansättning av grupp gynnar både gruppens och den enskilde elevens behov och underlättar för samspelet mellan gruppen och eleven. Elevernas säkerhet och trygghet ska också tillgodoses och det är då viktigt att gruppstorleken är sådan att personalen ges möjlighet att ha en god uppsikt över eleverna. Faktorer som är viktiga för en rektor att beakta vid sammansättningen av grupper och personaltäthet är bl. a. personalens kompetens, elevernas ålder, elever i behov av stöd, in- och utemiljön, elever med annat modersmål än svenska och närvarotid. Skolverket (2014) lyfter att både internationell och svensk forskning visar att elever i behov av stöd, yngre elever och socialt missgynnade elever är mer gynnade av att vara i mindre grupper än andra. För elever med annat modersmål än svenska är det också mer gynnsamt att vara i mindre grupper. Sammantaget är det flera faktorer som är av vikt och samverkar för att verksamheten ska fungera på fritidshemmen.

6.2.2 Fritidspedagogik

Vad är fritidspedagogik? Enligt Skolverket (2011a) saknas det en entydig definition av vad innebörden av fritidspedagogik är. I Skolverkets folder hänvisas det till en skrift från Lärarförbundet där det lyfts fram några områden som är centrala inom fritidspedagogik. Det handlar om relationer och konflikthantering, social kompetens, praktiska och estetiska kunskaper. Vidare menar Lärarförbundet att pedagogerna med ett fritidspedagogiskt arbetssätt

förenar omsorg, lärande och fostran för att skapa så gynnsamma förutsättningar som möjligt. Det betyder också att som utgångspunkt i verksamheten har man hela barnets situation.

Ihrskog (2011) belyser de vuxnas ansvar på fritidshemmet. För de pedagoger som arbetar i fritidshemmet är kunskap om det sociala lärandet att jämställa med vikten av att lärare i den obligatoriska skolan har ämneskunskaper. Det är viktigt för barnen att de vuxna har kunskaper om social kompetens och barns identitetsskapande. De behöver även kunskap om hur det pedagogiskt används i gruppkonstellationer. Ihrskog menar att lärarna på fritidshemmet måste skapa en relation med vart och ett barn som finns i gruppen. Således är relationsskapande väldigt centralt för de pedagoger som arbetar på fritidshemmet. Att arbeta med gruppens påverkan och inflytande är också centralt på fritidshemmet.

Johansson (2012) väljer ut tre förgrundsgestalter som enligt hans uppfattning är aktuella när lärandets villkor diskuteras och problematiseras på fritidshem. Säljö betonar vikten av att förstå hur vårt sätt att värdera och se på lärande och kunskap påverkats av kulturella och sociala mönster som utvecklats under långa tidsperioder. Utbildningsfilosofen John Dewey var en förespråkare av en aktivitetsinriktad pedagogik som betonar att lärande sker genom ett praktiskt utövande. Ett välkänt uttryck som myntats av Dewey är "learning by doing". Georg Herbert Meads utvecklade teori om hur vi interagerar med varandra och hur vi påverkas av dessa interaktioner när individer formar och formas av varandra i ett samspel. Uppfattningen om sociala fenomen och hur omvärlden vidgas och förändras genom de relationer som uppstår i detta samspel. Ovanstående tre teorier har haft ett stort inflytande på synen på lärande och utbildning och på det pedagogiska arbetet på fritidshemmet.

6.2.3 Fritidshemmets lärande - informellt lärande

Pihlgren (2011) belyser formellt och informellt lärande, där hon menar att formellt lärande innebär ett mer systematiskt och planerat lektionsarbete. Det formas i en nära interaktion mellan eleven och läraren. I ett informellt lärande finns pedagogen som ett stöd eller som en förebild där eleven gör egna erfarenheter, t ex på rasten eller i fri lek.

Vidare menar Pihlgren (2011a) att fritidslärares kompetens omfattar både lärande och omsorg, där lärandet är både kognitivt och socialt lärande. Klass-lärollen har av tradition varit mer fokuserad på det formella lärandet medan fritidshemmets läroll haft fokus på det informella lärandet.

Rohlin (2011) lyfter möjligheten med att fritidshemmets lärare och klasslärare kan få en god och utvecklad kontakt både i och utanför klassrummet kan det generera ett bra stöd för eleven. Inom arbetslag kan frågor diskuteras och utvecklas kring elever i behov av stöd. Kalles problem med matematiken ges stöd på fritidshemmet i form av olika lekar och spel. Även språkutvecklingen förstärks på samma sätt. Under skapande och kreativa former tas de informella miljöerna i anspråk. Inom fritidshemmets verksamhet pågår olika aktiviteter där nästan all lek eller aktivitet på ett indirekt stödjer kunskapsutveckling. Det är barnens egna erfarenheter och deras utveckling som är utgångspunkten - ett barnperspektiv där bl.a. teknik, bild, digitala verktyg och drama används som didaktiskt stöd för barnens lärande och

utveckling. Även Philips och Soltis (2010) hävdar att det mesta av ett lärande sker i sociala sammanhang, när man samarbetar eller kommunicerar med andra.

En kort sammanfattning av kapitlet fritidshemmets uppdrag visar att idag går ca 83 % av landets 6-9 åringar på fritidshemmet. Ledningen för fritidshemmet ansvarar för hur medlen fördelas mellan skola och fritidshem. Fritidshemmet styrs utifrån skollagen och Lgr 11 och all utbildning ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov. Centrala områden för fritidshemmet är relationer, grupprocesser, konflikthantering, social kompetens, samarbete, praktiska och estetiska kunskaper. Mer specifikt i verksamheten stödjer så väl lek som andra aktiviteter barnets kunskapsutveckling på olika sätt.

7. Specialpedagogiska perspektiv och begrepp

I detta kapitel kommer vi att ta upp specialpedagogiska perspektiv och förklara begreppen inkludering och samarbete.

Specialpedagogisk forskning kan enligt Rosenqvist (2007) beskrivas utifrån två olika perspektiv. Det ena perspektivet är kategoriskt och innebär att individer placeras i olika kategorier. Fokus ligger på eleven och perspektivet är individriktad. Det andra perspektivet är relationellt och tolkar olika svårigheter som kontext och miljöbundna vilket inom specialpedagogiken betraktar elever i svårigheter. Fokus i ett relationellt perspektiv ligger på att analysera hela den pedagogiska situationen och anpassa undervisningen och miljön. Förstår man specialpedagogiken utifrån ett relationellt perspektiv ställs krav på att förstå komplexiteten i utbildningsmiljön.

Enligt Ahlbergs (2015) tolkning ses dessa perspektiv som "idealtyper" och är ett tydliggörande av de teoretiska positionerna inom forskningsfältet. De flesta studier hamnar mellan dessa idealtyper. Vidare menar Ahlbergs (2015) att det kommer att dröja innan det relationella perspektivet är det gällande perspektivet i skolan. Någon renodlad form av perspektiven kan vara svåra att finna i skolans vardag.

Persson (2013) menar att utbildning och skola i sig är en motsägelsefull verksamhet. Skolan ska vara både likvärdig och stödja variation och mångfald och därmed ge en likvärdig utbildning där utbildningen anpassas utifrån allas olikheter och individuella förutsättningar. Det motsägelsefulla uttrycks i en diskrepans mellan realiseringsarenan och formuleringsarenan. Det resulterar i att det har blivit specialpedagogikens uppgift att försöka överbrygga det som upplevts som ett gap mellan praktikens möjligheter och samhällets intentioner. Vidare menar Persson (2013) att det finns skäl till att diskutera att en specialpedagogisk verksamhet bör ses som relationellt, alltså i en interaktion med den övriga pedagogiska verksamheten i skolan. Det blir då viktigt att studera vad som sker i samspelet, förhållandet eller i interaktionen mellan olika aktörer. Djupare förståelse för beteende eller uppträdande hos den enskilde individen återfinns i det sammanhang individen befinner sig i. Det innebär att det går att påverka individens förutsättningar vid förändringar i individens omgivning.

Nilholm (2003) beskriver ett tredje perspektiv inom specialpedagogik, ett dilemmaperspektiv. En tolkning av dilemmaperspektivet enligt Nilholm är att det i skolpraktiken uppstår en rad pedagogiska dilemman. I en skola för alla är målet att ge alla elever en likvärdig utbildning, samtidigt som det ska anpassas efter elevernas färdigheter, förmågor, behov och intressen. Dilemma uppstår när utbildningssystemet hanterar elever med olika förutsättningar med likvärdig utbildning som målsättning. Det finns inget enkelt svar eftersom det kan uppstå nya problem för någon av parterna eleven, gruppen, läraren eller skolan vid någon anpassning.

Ahlberg (2007) lyfter ytterligare ett perspektiv, KoRP det kommunikativa-relationsinriktade perspektivet. Perspektivet fokuserar på att se samband mellan å ena sidan den sociala

praktiken och skolan som en samhällelig institution och å andra sidan den enskilde elevens förutsättningar till att lära. Inom detta perspektiv studeras förutsättningarna och villkoren för lärande, kommunikation och delaktighet. Dessa tre processer samspelar med varandra och kan studeras på individ-, grupp-, organisations- och samhällsnivå.

Vidare menar Rosenqvist (2007) att en av de centrala uppgifterna för den specialpedagogiska forskningen är att minska uppkomsten av marginalisering på individ- och gruppnivå genom att etablera inkluderande pedagogiska verksamheter och utveckla ett stark social gemenskap. Betydelsefulla begrepp för specialpedagogiska forskningar är därmed inkludering, social rättvisa och delaktighet. Av intresse för specialpedagogisk forskning är därmed enligt Rosenqvist att studera hur skolan hanterar elevers olikheter. Dels hur elevernas olikheter tas till vara inom ordinarie undervisning och dels hur elevernas olikheter tas till vara inom elevgruppen. I strävan efter likvärdig utbildning kan specialpedagogisk forskning bidra till att såväl öka kunskapen om specialpedagogisk verksamhet som vidareutveckla samsyn kring elever i svårigheter.

Björck-Åkesson (2007) betonar att en fördjupning i diskussioner kring en "skola för alla" behövs. Kunskap behövs för att kunna möta alla variationer i lärande och utveckling hos alla barn. Diskussionen måste också fokuseras på hur lärmiljöerna ska utformas så den möter alla barns olika behov.

Avslutningsvis vill vi lyfta att de ovan nämnda forskarna hjälper oss att öka förståelsen för olika faktorer och processer som påverkar lärande och utveckling. För att kunna möta alla elevernas olikheter utgår vi ifrån ett synsätt som studerar individens förmågor i relation till olika lärmiljöer. Det leder till att fokus ligger på hitta och se möjligheter i den heterogena elevgruppen. Inom det specialpedagogiska forskningsfältet talar man om en skola som kan möta alla elever. En likvärdig utbildning och en skola för alla kräver dock att elevers olikheter tas tillvara i strävan att alla ska kunna delta i verksamheten på lika villkor utifrån varje individs egna förutsättningar.

7.1 Begreppsförklaring inkludering

Studien berör elever i behov av stöd på fritidshemmet. Fritidshemmets uppdrag är att möta alla barns skiftande förutsättningar. I arbetet ska alla barn kunna delta utifrån sina egna förutsättningar (Skolverket, 2011). I kommande kapitel vill vi beskriva hur olika forskare ser på begreppet inkludering.

Inkludering

Nilholm (2007) problematiserar begreppet inkludering i relation till elever i behov av stöd och betonar att skolan bör utformas utifrån den naturliga variationen som finns bland eleverna. Variationen ses som en tillgång och undervisning anpassas efter elevernas förutsättningar och behov. Det är därmed skolan som ska ändras så att alla elever passar in och inte tvärtom.

Ahlberg (2015) beskriver att inkludering innebär alla människors lika värde och rätt att delta i skolans gemenskap. Vidare menar hon att verksamheten ska organiseras utifrån att eleverna är olika och har rätt till att vara olika. En inkluderande verksamhet anpassas således till alla elever och skapar möjligheter för att elevernas olikheter möts.

Inkludering beskriver Persson (2013) som anpassad skolverksamhet där alla elever känner gemenskap, delaktighet och meningsfullhet samt ingår i gemensamhetsskapande. Han menar att skolans problem kan förstås i att skolan inte kan ta tillvara den naturliga variationen av olikheter hos eleverna i undervisningen.

Karlsudd (2011) lyfter fram att litteraturen som rör fritidshemmets pedagogik sällan ifrågasätter uppdraget "alla barn i en gemensam verksamhet". En inkludering av alla barn är ett ideologiskt mål som är väl förankrat. I verksamheterna uttrycks det dock som ett svårt mål att nå eftersom man har minskade resurser.

Armstrong, Armstrong och Spandagou (2011) diskuterar inkludering utifrån förhållningssättet till funktionshinder. Ett sätt att betrakta funktionshinder är utifrån hur samhället och utbildningssystemet organiseras. Funktionshinder uppstår i samspel mellan personer och omgivningen. Om inte hänsyn tas till varierande behov kan individers deltagande på lika villkor i samhället hindras. Forskarna lyfter att ett inkluderande utbildningssystem ger lika möjligheter för alla medborgare på alla nivåer inom samhället. Det är viktigt att fortsätta utveckla inkludering och dela det pedagogiska tänkandet och erfarenheterna menar Armstrong m.fl. På så sätt möjliggörs ett livslångt lärande med stöd av effektiva individuella stödåtgärder i lärmiljöer som maximerar utveckling.

Mowat (2014) menar att det i skolan är många lärare som är dåligt förberedda för att stödja elever i sociala, emotionella och beteendemässiga svårigheter. För den här gruppen barn har ofta förklaringarna givits att det är hos barnet själv eller hos föräldrarna som problemen finns. Utan att titta på svårigheter ur ett bredare perspektiv i olika situationer där barnet och familjen deltar, inklusive skolan, hamnar problemen på individnivå. När det gäller att förstå människors svårigheter kan det vara en naturlig process att dela in människor i olika grupper. Det kan i vissa avseenden underlätta för ett meningsskapande, lärande och i kommunikation. Det är dock människors tolkningar av de etiketter som sätts som avgör om tolkningarna blir av positiv, negativ eller neutral karaktär. Människors erfarenheter, kunskaper och fördomar styr tolkningar i dessa avseenden. Det är viktigt att skolan är medveten om att känslan eleven kan uppleva av att identifieras och definieras som en elev i behov av stöd är individuellt och inte kan förutsägas. Mowat lyfter att det som upplevdes som negativa effekter var övergående och motverkades av positiva effekter och resultat som insatsen givit. Efter en tid kan det framträda positiva effekter som att eleverna interagerade med varandra.

Vidare säger Mowat (2014) att det bör finnas en stödgrupp på skolan och som ägs av skolan. I den gruppen ska det vara pedagoger som har fått utbildning och stöd för denna roll. Då tar skolan sitt ansvar för alla sina elever utifrån antagandet om en skola för alla. Det krävs samtidigt arbete för att utbilda personal och utveckla en förståelse för inkludering. Här problematiserar Mowat två olika synsätt på inkludering av elever i behov av stöd som kan ställas mot varandra. Det ena är att inkludering av elever i behov av stöd är till nytta för hela skolan och främjar tolerans och respekt för mångfalden på skolan. Det andra är att elever i

behov av stöd uppfattas ofta vara ”skadliga” för de andra barnens utbildning. I det senare synsättet betonar Mowat diskursen om hur vi ska kunna ha kontroll över barnen snarare än att stödja dem i deras lärande. I diskussionen lyfts även assistenternas roll i klassrummet, som handlar mer om att upprätta klassrummets ordning än att tillgodose behoven hos det enskilda barnet. Vidare diskuteras också vikten av att skapa förtroendefulla och respektfulla relationer med eleverna. Det är viktigt för att kunna arbeta vidare med barns lärande, förståelse och tänkande som ger kunskap i bredare sammanhang. Slutligen ger Mowat sin syn på vad grunden för en god inkludering är: Det ena är vikten av att det finns ett samråd med elev och familj. Det andra är att det är hög kvalitet på kommunikationen mellan hem och skola. Det tredje är hög professionell utveckling för lärare och ledarskap.

I kampen för vidareutveckling av inkluderande undervisning lyfter Allan (2010) en synvändning från ett individriktat fokus till ett fokus på omgivning och miljö. Allan lyfter fram att det finns både möjligheter och idéer för vidareutveckling av inkluderande undervisning. En av dem är att göra inkluderande undervisning mer realiserbart vilket skulle innebära en väsentlig skillnad för barn i behov av stöd. En annan är fortsatt forskning om inkluderande undervisning. Det tredje som hon lyfter fram är att öka kunskapen och få djupare förståelse av innebörden i inkluderingen. Kampen för en inkluderande undervisning får inte förenklas till ”kvick fix” utan måste förstås som en komplex och allomfattande långsiktig process.

I detta kapitel har vi ventilerat inkludering utifrån människans lika värde och rätten till att delta i gemenskapen utifrån sina egna förutsättningar och förmågor. Vi har lyft upp hur olika forskare ser på inkludering och problematiserat olika specialpedagogiska diskurser inom fältet. I nästa kapitel tar vi upp och problematiserar det samarbete som enligt Ahlberg (2015) krävs i en verksamhet för att kunna anpassa lärmiljön för elever i behov av stöd.

7.2 Särskilt stöd och anpassningar för fritidshemmet

Det är skolans skyldighet att ge alla barn och elever den stimulans och ledning som de behöver för sitt lärande och sin personliga utveckling. Alla ska utifrån sina egna förutsättningar ges möjligheter att utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål (Skolverket, 2011).

För en del elever kan det finnas behov av ytterligare stöd, för att de ska utvecklas mot kunskapsmålen i läroplanens andra del eller för att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Innan det sätts in individuella stödinsatser ska skolan se över organisationen kring eleven. Ibland kan förändringar i organisationen räcka för att skapa förutsättningar till utveckling. Om eleven bedöms vara i behov av en mer individriktad stödinsats kan det inom den ordinarie undervisningen ges i form av extra anpassningar. Extra anpassningar ska göras skyndsamt och utvärderas kontinuerligt. Om de extra anpassningarna inte är tillräckliga ska en anmälan göras till rektor att det eventuellt föreligger behov av särskilt stöd. Rektor ska då skyndsamt se till att det påbörjas en utredning. Om utredningen visar på att eleven är i behov av särskilt stöd utarbetas ett åtgärdsprogram. Det som skiljer extra anpassningar och särskilt stöd åt är omfattningen eller varaktigheten av insatserna. Både anpassningar och åtgärdsprogram gäller

även för fritidshem där bedömningen görs utifrån hur eleven utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanens andra del (Skolverket, 2014a).

Runström Nilsson (2015) menar att arbetet för att minska sannolikheten för att problem uppstår, är ett av skolans viktigaste uppdrag. Runström Nilsson påpekar att det i tidigare forskning har visat sig hur olika faktorer på skol- och gruppnivå kan påverka om en elev uppvisar svårigheter i skolan eller inte. En kartläggning ska göras på skol-, grupp- och individnivå, det är då också av vikt att eleven kommer till tals. Vilka intressen och starka sidor har eleven och är det något som kan tas tillvara i undervisningen? Elevens sociala relationer, hur ser de ut? Är det någon arbetsform som verkar passa eleven bra? En åtgärd kanske är en fritidsplacering. Olsson och Olsson (2013) menar att ett dilemma som specialpedagoger står inför är att de ska arbeta med olika skolproblem på skol-, grupp- och individnivå och det i en tradition där oftast svårigheterna ses som individuella, dvs. de relateras till brister hos eleven.

Asp-Onsjö (2006) betonar att begreppet "elev i behov av särskilt stöd" inte är enkelt att definiera. En förklaring kan vara att behovet av stöd är kontextbundet och uppstår under särskilda förhållanden medan en annan förklaring motiverar hon med att det kan vara en förutsättning för deltagande i skolan. För några elever kan det handla om behov som uppstår endast vid vissa lektioner medan det för andra elever kan handla om hela skoldagen. För vissa elever kan det handla om en kortare period och för andra elever kan det handla om längre tid.

Nilsson och Runström (2015) menar att särskilt stöd i grund och botten handlar om att ta tillvara elevers olika förutsättningar. De möjligheter skolan har att kunna möta elevers olika behov och därefter anpassa arbetssätt, miljö och organisation kan bli avgörande för vilka framgångar eleverna kan komma att nå i skolan. Enligt Persson (2013) är kunskapsmässiga och sociala problem två kriterier som lärarna främst menar är avgörande för om en elev får specialpedagogiskt stöd eller inte.

Sammanfattningsvis lyfter vi att enligt Skollagen ska alla elever stimuleras så långt som möjligt med hänsyn till elevers olika förutsättningar och behov. Forskarna problematiserar svårigheter och hinder i arbetet för att nå målsättningarna för en likvärdig utbildning för alla. Inom det specialpedagogiska forskningsfältet betonas vikten av ett inkluderande synsätt och arbetssätt.

7.3 Samarbete

Samarbete

För att utveckla skolan som verksamhet menar Ahlberg (2015) att det krävs ett fungerande samarbete med aktörer på alla nivåer. Det är skolans stora utmaning att utveckla samarbetet på det lokala planet och skapa möjligheter för samverkan med professioner och verksamheter. En förutsättning för ett gott samarbete på en skola enligt Ahlberg är en öppen och fri kommunikation i arbetslaget samt samarbete med elevhälsan. Vidare menar hon att det krävs tid och rum för kollegialt samarbete och reflekterande samtal samt att det finns en samsyn om att samarbete är gemensamt ansvar.

Även Johansson (2011) betonar vikten av en gemensam grundsyn, att barnen står i fokus och att barnens behov och intressen sätts främst. Samtidigt ser han två bilder av fritidshemmet som inte är helt oproblematiska. Det ena bilden är den idealbilden där det ingår statliga styrdokument som är vägledande för verksamheten. Medan det andra är den realitetsbilden som styrs av det vardagsnära förhållandet. Mötet mellan realbilden och idealbilden är ett möte mellan å ena sidan skollagen, läroplanen och Skolverkets allmänna råd och å andra sidan vilka barn som finns i gruppen, vilken utbildning personalen har, hur mycket pengar finns i budgeten. Johansson menar att det är värt att diskutera och reflektera kring idealbilden och realbilden för avståndet mellan dessa påverkar det praktiska pedagogiska arbete positivt eller negativt. En väl fungerande samarbetskultur omfattar både det pedagogiska arbetet och hela verksamheten. Det grundas i ett gemensamt mål och kräver gemensamma insatser för att uppnås. Det innebär ett samarbete som kräver egen aktivitet och engagemang hos personalen. Vidare beskriver Johansson att samarbetsprocessen äger rum i och styrs av relationer. Ett gott samarbete mellan vuxna smittar också av sig till barngruppen.

Analysenheten för den här studien är samarbete mellan de olika yrkesgrupperna på fritidshemmet. Det görs i ett utforskande av möjligheter och hinder för personalens samarbete i verksamheten.

8. Metod och genomförande

8.1 Metodval

Kvale och Brinkmann (2014) beskriver hur den kvalitativa forskningsintervjun försöker förstå världen från undersökningsspersonernas synvinkel och utifrån deras erfarenheter. Vi valde att använda oss av kvalitativa studier eftersom vi är intresserade av att ta reda på hur fritidspedagoger, specialpedagoger och rektorer arbetar kring elever i behov av stöd på fritidshem. Enligt Kvale och Brinkmann är en fördel med en halvstrukturerad intervjuform att det finns möjlighet att använda sig av fördjupande frågor och upprepningar. Vi använde oss av den möjligheten, dels för att kunna förklara när intervjupersonen inte förstod en fråga och dels för att det gav oss en möjlighet att ställa följdfrågor för att fördjupa vår egen förståelse.

Metodvalet var intervjuer men vi övervägde om vi skulle använda oss av individuella intervjuer eller gruppintervjuer. Vi diskuterade för- och nackdelar med bägge intervjuformerna. Ett hinder som vi stötte på för att kunna utföra gruppintervjuer var att det var svårt att få tillräckligt många informanter. Vid en avvägning mellan för- och nackdelar visade sig i att individuella intervjuer var användbara för denna studie. Vi ansåg att individuella intervjuer kunde ge oss både bred och djup information kring ämnet. Därefter iordningställde vi en frågeguide (Bilaga 1), men i intervjun fanns det utrymme för ytterligare frågor som dök upp under intervjun.

8.2 Urval

Våra intervjuer gjorde vi på tre skolor i tre kommuner. Vi skickade ut missivbrevet via mail till några skolor med förhoppning om att de skulle kunna tänka sig delta. Vi hörde av oss ytterligare en gång utan att lyckas få någon som ville delta i undersökningen och p.g.a. detta använde vi oss av våra personliga kontakter istället. Kontakt togs med åtta personer fördelat på fyra fritidspedagoger, två specialpedagoger och två rektorer. Alla var villiga att delta i vår undersökning. På detta vis är urvalet i undersökningen gjort utifrån ett bekvämlighetsurval då valet av intervjupersoner har styrts av kontakter och tillgänglighet. Det innebär att det inte går att generalisera resultatet, vilket inte heller varit vårt syfte. Enligt Bryman (2011) kan den ändå leda till att olika kopplingar och mönster framträder i resultatet.

8.3 Genomförande, bearbetning och analys

Den första kontakten med informanterna gjordes via telefon och då berättade vi lite kort om oss själva och vårt examensarbete. Enligt Vetenskapsrådet (2002) ska alla deltagare informeras utifrån informations-, samtyckes-, konfidentialitets-, och nyttjandekravet. Detta gjordes första gången vid det inledande samtalet. Vi informerade våra informanter om att

ämnet var fritidspedagogernas, specialpedagogernas och rektorernas samarbete kring elever i behov av stöd på fritidshemmet. Vi fick informanternas samtycke till att spela in intervjun och de samtyckte också till att redovisa resultatet av studien i examensarbetet. I början av varje intervjutillfälle tog vi ännu en gång upp informanternas anonymitet och att deras svar inte kommer att användas i annat syfte än för denna studie. Vi upplyste också om att det inte skulle framgå på vilken skola informanterna är verksamma i och att vi kommer efter våra examinationer förstöra allt inspelat och transkriberat material.

Intervjuerna genomfördes vid åtta olika intervjutillfällen. Vi fördelade intervjuerna lika oss emellan så att var och en av oss två intervjuade två fritidspedagoger, en specialpedagog och en rektor. Anledning till att vi valde att göra på detta sätt är att vi anser att intervjuarens personlighet och våra skilda yrkesbakgrunder inte bör påverka informanternas svar. Intervjuerna spelades in på Iphone som röstinspelningar. Intervjuerna utfördes på informanternas arbetsplatser, i rum som var förbokade av informanterna där vi fick möjlighet att sitta ifred. Varje intervju tog mellan 45-60 minuter. Efter genomförandet av intervjuerna transkriberades intervjuerna och analysarbetet påbörjades med djupläsning av texterna. Samtliga intervjuer analyserades för att få en objektiv uppfattning om hur fritidspedagoger, specialpedagoger och rektorer arbetar kring barn i behov av stöd på fritidshem. Vi började med att var och en av oss analyserade intervjuerna som helhet för att få en övergripande bild. Sedan analyserade vi intervjuerna utifrån informanternas resonemang kring frågeställningar och försökte fånga in likheter och skillnader, mönster och grupperingar. Efter att var och en av oss analyserat texterna och bildat vår egen uppfattning av mönster och grupperingar, diskuterade vi gemensamt vad vi såg och jämförde med varandra. Därefter fortsatte vi gemensamt analysarbetet då vi analyserade intervjuerna utifrån interaktionen mellan helheten och de olika delarna. Vi försökte fånga det som var relevant för vår studie. I detta tog vi stöd av sociokulturell teori för att analysera de olika yrkesgruppernas beskrivningar av samarbete och kommunikation. Teorins roll enligt Fejes (2009) är ett verktyg som stödjer oss i vår tolkning. Att reflektera över vad informanterna egentligen säger var tidskrävande. Vi läste det transkriberade materialet flera gånger och kategoriserade samarbetet kring barn i behov av stöd. Vårt analysarbete har utgått ifrån Kvale och Brinkmann (2014) på så sätt att vi läste genom utskriften och färgkodade relevanta avsnitt. Efter flertal läsningar har dessa resulterat i olika kategorier som växte fram som centrala teman (Dimenäs, 2007). Här framträdde fyra teman som undersökningsresultat återges i: arbete med barn i behov av stöd, samarbete, handledning och kompetensutveckling samt ledarskap, organisation och utvecklingsmöjligheter.

8.4 Forskningsmetodisk ansats

Vi valde en hermeneutisk ansats som analysinriktning med anledning av att det synsättet erbjuder oss en möjlighet att tolka en text på ett djupare plan. Enligt Ödman (2007) handlar hermeneutiken om att tolka och förstå. Hermeneutiken är en vetenskaplig tolkningslära, ett angreppssätt som bidrar till att förstå verkligheten och tolka innebörden i en text, mänskliga handlingar och händelser. Enligt det hermeneutiska angreppssättet finns det flera sätt att förstå världen och företeelser på, samtidigt som vår egen livshistoria alltid är med när vi studerar och tolkar verkligheten. Enligt Wallèn (1993) handlar hermeneutiken om en tolkning av

innebörder i strävan att förstå en människans livssituation. Vid tolkandet ligger fokus på växling mellan del- och helhetsperspektiv och tolkandet utvecklas ständigt. Med ett hermeneutiskt angreppssätt sker tolkningar i förhållande till en kontext dvs. det som tolkas kan ses från olika aspekter som grundas på kunskap och tidigare erfarenhet av det vi tolkar. Utgångspunkten för analysen i den hermeneutiska tolknings- och förståelseprocessen är samspel mellan förståelse och förklaring som stöds av de olika tolkningsmodeller som bidrar till vår egen förståelse kring företeelsen.

8.5 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Denna studie baseras på åtta intervjuer vilket inte leder till en hög tillförlitlighet. För att öka reliabiliteten behövs större intervjuunderlag. Det som eventuellt kunde höja reliabiliteten skulle kunna vara att vi bägge hade varit med vid alla intervjutillfällena. Enligt Byström och Byström (2011) handlar begreppet reliabilitet om tillförlitlighet. Utifrån det begränsade intervjuantalet kunde vi ändå få fram underlag för att besvara syftet i vår studie.

Begreppet validitet beskriver Byström och Byström (2011) med att mätinstrument verkligen mäter det som det är avsatt att mäta. Studiens trovärdighet baseras dels på informanternas egna utsagor och dels på våra tolkningar av deras utsagor, vilket sammantaget påverkar validiteten. Urvalet i studien är gjord utifrån egna valda kontakter, vilket vi också är medvetna om kan påverka validiteten. Det innebär att det inte går att generalisera resultatet men enligt Bryman (2011) kan den ändå leda till olika kopplingar i de existerade resultaten och ge insikt om vidare forskningsmöjligheter.

8.6 Etiska överväganden

Genom hela studien tillämpas ett etiskt förhållningssätt. När forskningen involverar människor ska etiska överväganden alltid göras. Vi har i studien tagit hänsyn till Vetenskapsrådets (2002) fyra forskningsetiska principer som vi informerade informanterna om i missivbrevet, i första telefonsamtalet och vid intervjutillfället. Alla informanterna informerades om att syftet med vår studie är att undersöka hur fritidspedagoger, specialpedagoger och rektorer arbetar kring elever i behov av stöd på fritidshem. Informanterna godkände att vi spelade in intervjuerna. Vi berättade att deltagandet var frivilligt och att de kunde avböja sin medverkan både under och efter intervjun, vilket ingen av dem önskade. Deltagande pedagoger och rektorer har även fått information om att alla uppgifter som de delgav oss skulle behandlas med största konfidentialitet. Vi informerade också om att informanternas namn ska fingeras och att det inte kommer att gå att spåra några skolor. Informanterna upplystes om att allt material kommer att användas i examensarbetet och förstörs efter examination.

9. Resultat

Resultatet från intervjuerna med tre olika yrkeskategorier: fritidspedagoger, specialpedagoger och rektorer presenteras i en sammanställning. Det redovisas i följande tema: arbete med barn i behov av stöd, samarbete, handledning och kompetensutveckling samt ledarskap, organisation och utvecklingsmöjligheter. Resultatet redovisas separat för varje yrkeskategori då vi funnit det intressant i analysprocessen att presentera resultatet på ett sådant sätt. Vi har fingerat alla namn och fritidspedagogerna heter Frida, Fanny, Filippa och Fredrik. Specialpedagogerna som deltagit heter Stina och Sally och rektorerna heter Rita och Ronja. Vidare har vi valt citat från enskilda intervjupersoner som vi ansåg är relevanta och intressanta för studien. De svar som återges i resultatdelen bör ses som informanternas egna tankar och upplevelser om arbetet kring elever i behov av stöd på fritidshemmet och är därför inte att betrakta som generella uppfattningar.

9.1 Arbete med barn i behov av stöd

Fritidspedagoger

De intervjuade fritidspedagogerna menar att de grundar sitt pedagogiska arbete kring barn i behov av stöd utifrån sin yrkeskompetens och mångårig erfarenhet.

”Jag känner att jag går efter erfarenheter, jag har jobbat med det i 30 år.” (Filippa).

Fritidspedagogerna arbetar med att fånga upp ett helhetstänk kring individen och gruppen i olika anpassade miljöer. Flera av fritidspedagogerna uttrycker att det ofta är i det sociala samspelet de upptäcker att det kan vara svårt för någon elev. I resultatet framträder hur den sociala och emotionella utvecklingen följs upp utifrån en omsorgstanke.

“Ser vi att ett barn sticker ut på något sätt då observerar vi. Sedan pratar vi ihop oss jag och min kollega och diskuterar hur vi ska göra nu. Vi försöker hitta olika strategier hur vi ska göra sen prövar vi. Vi talar om för föräldrarna vad vi gör” (Filippa).

“På fritids arbetar vi mycket med gruppen och ser ganska omgående när ett barn t. ex. inte klarar av någon situation i gruppen. Då diskuterar vi i arbetslaget hur vi ska gå vidare” (Frida).

Fritidspedagogerna säger att de upplever att de flesta av barnen på fritidshemmet är delaktiga i de olika aktiviteterna och att barnen tycker att det är roligt att lära sig. De hävdar också att ett flexibelt lärande och ett positivt bemötande i små grupper, skapar förutsättningar för barnets sociala och emotionella utveckling. Fritidspedagogerna försöker anpassa aktiviteterna utifrån barnens egna förutsättningar vilket bidrar till att skapa en trygg tillvaro.

Fritidspedagogerna lyfter att fritidshemsverksamheten ska/bör utformas utifrån att alla barn är olika både när det gäller förmågor och färdigheter. Barn ska känna en mening med det de arbetar med, de ska ges möjlighet till att få vara kreativa, nyfikna, motiverade och få lust att

lära sig. Fritidspedagoger diskuterar och utvärderar den egna verksamheten för att åstadkomma optimala anpassningar för barn i behov av stöd. Dock var Fredrik, Filippa och Fanny alla överens om att de hade en känsla av att inte riktigt räcka till. De upplevde också att det kan vara svårt att anpassa verksamheten i den utsträckning som de ville. Fritidspedagogerna angav att de stora barngrupperna kan vara en eventuell orsak till deras upplevelse. En annan eventuell orsak är att det är en minskning av utbildad personal för fritidshemmet, vilket kan innebära en ökad arbetsbelastning för dem med utbildning. I den meningen att det blir ett ökat pedagogiskt ansvar och att det ofta hamnar på den enskilde pedagogen att förmedla arbetsuppgifterna. Men det finns ingen extra tid över för det utan det sker under tiden som arbetet i barngruppen pågår.

Specialpedagoger

Specialpedagoger är sporadiskt involverade i arbetet kring barn i behov av stöd på fritidshem. Det är sällan som en kartläggning görs av elev i behov av stöd på fritidshem. Specialpedagogen tar ibland kontakt med fritidspedagogen för att höra om svårigheter som kan visa sig i skolan också visar sig under fritidshemstiden och för att undersöka hur det eventuella stödbehovet yttrar sig där.

“Det är stor skillnad efter Lgr11 kom, nu blir specialpedagogens roll att rikta in sitt arbete mer mot skolans kunskapskrav. Klarar man inte kunskapskraven i skolan då är man i behov av stöd” (Stina).

Stina menar vidare att även om det finns behov av stöd i skolan är det inte säkert att behovet av stöd finns på fritidshemmet. Behoven i skolan och på fritidshemmet yttrar sig inte alltid på samma vis då målen och kraven för verksamheterna ser olika ut.

”Fritidspedagogerna är duktiga på att arbeta med gruppen och har ju en annan utbildning i bemötandet av barn” (Stina).

Stina lyfter här att utifrån fritidspedagogernas arbetssätt med gruppen kan eventuellt bättre förutsättningar skapas för alla. Generellt beskriver specialpedagogerna att stödbehovet på fritidshemmet oftast inte ser likadant ut som i skolan.

Rektorer

Rektorerna beskriver att fritidspedagogerna skapar rutiner och trygghet kring barn i behov av stöd och att verksamheten anpassas till barngruppen med hänsyn till vilka barn och vilka olika behov som finns.

“Fritidspedagoger är duktiga på att anpassa miljö för barn i behov av stöd” (Rita och Ronja).

På det viset menar rektorerna att behovet av stöd minskar. Båda rektorerna uttrycker att fritidshemmets vardagsarbete ser olika ut. Rektorerna anser att de själva behöver vara mer delaktiga och involverade i arbetet på fritidshemmet.

Rita gör jämförelse med förskolan där verksamheten ska anpassas till den barngrupp man har oavsett vilka barn och olika behov som finns, hon menar att det är likadant för fritidshemmet. På samma sätt är det för skolan men där kommer även kunskapskravet in. Rektorerne bekräftar att ansvaret för fritidshemsverksamheten är deras ansvarsområde och Ronja uttrycker att hon vill ha större inflytande över fritidshemsarbetet. Rektorerne lyfter att på de flesta avdelningar fungerar arbetet kring barn i behov av stöd tillfredsställande, men att det finns en och annan avdelning där det inte är så. Resultatet visar ett missnöje hos rektorerne i deras egna arbete kring just fritidshemmet och där också fritidspedagogerna förmedlar till rektorerne att de känner sig bortprioriterade.

9.2 Samarbete

Informanterna ur alla tre yrkesgrupperna förmedlar behov av att gemensamt utarbeta en arbetsmodell/samarbetsmodell kring barn i behov av stöd.

Fritidspedagoger

Fritidspedagogerna lyfter svårigheter att samarbeta över olika kategorier. Samarbete fungerar oftast bra inom samma yrkeskategori men inte lika bra mellan olika yrkeskategorier. Samarbete mellan lärare och fritidspedagoger är i stort sett obefintligt och arbetet kring barn i behov av stöd saknar ofta struktur.

”Samarbetet kring barn i behov av stöd måste förtydligas, i det stora hela så finns inget etablerat samarbete med andra yrkeskategorier när det gäller kring barn i behov av stöd” (Fredrik).

Det existerande samarbetet är ofta beroende av personkemi bland personal och saknar övergripande syften. Fritidspedagogerna lyfter också vikten av att ha ett gemensamt förhållningssätt. Då är det viktigt att det ges tid för att kunna mötas och prata om hur man ska arbeta vidare. Det saknas oftast tid för att mötas, trots att alla kategorier anser det som en viktig del och önskar ett gott samarbete. Vid planeringen av fritidshemmets verksamhet berättade Fredrik att fritidspedagoger tänker hela gruppen, allas barn förutsättningar, behov och möjligheter för att åstadkomma en adekvat aktivitet. Ibland sker möten mer informellt, särskilt när det gäller föräldrar. En god relation till föräldrarna skapas på fritidshemmet bl.a. genom s.k. ”kapprumssamtal”. Man träffar föräldrarna när de hämtar sina barn och där skapas relation till föräldrarna naturligt när man pratar om dagen. Det är en mycket viktig relation menar Fredrik.

“Det underlättar när man ska prata om något som hänt eller när personalen känner oro kring någon elev. Ett gott samarbete med hemmet för elever i behov av stöd är viktigt” (Fredrik).

“Hos oss är det ett öppet klimat mellan kollegorna, vi samarbetar direkt om det behövs och vi följer upp med varandra om hur det gått kring sådant som lyfts tidigare, både kring elever men också i arbetssätt och innehåll” (Frida).

Frida säger vidare att det viktiga samarbetet med föräldrarna fungerar relativt smidigt på deras skola.

“...eftersom vår skola är så liten så är det lättare att ha en god relation och det är lätt följa upp med föräldrarna om det behövs. Vi har en nära relation mellan pedagoger - pedagoger och pedagoger - föräldrar” (Frida).

Frida berättar att det är generellt sett lättare att få till ett fungerande samarbetet på en mindre skolenhet. Detta utifrån att det är mindre elevgrupper och att det finns bättre utrymme för mötestid.

Specialpedagoger

Specialpedagoger berättar att samarbetet med fritidshemmet i arbete med barn i behov av stöd är sporadiskt och sker sällan. Stina uttrycker att det är obefintligt på hennes skolenheter. Vid frågan om elevens situation på fritidshemmet lyfts eller diskuteras på elevhälsans möten svarar samma specialpedagog.

“Det är vi skitdåliga på! Absolut! ...Jag har jobbat som specialpedagog i 6 år och det har aldrig hänt” (Stina).

På samma fråga om samarbete svarar den andra specialpedagogen:

“Jo, när jag tänker efter har det faktiskt hänt någon gång att jag blivit kontaktad av fritidspedagoger för rådgivning om ett barn är i behov av särskilt stöd men inte alls så ofta” (Sally).

Specialpedagogerna berättar att de vid enstaka tillfällen blir kontaktade av fritidspedagoger för rådgivning kring ett barn i behov av stöd men att det är dock sällan det sker. Även kartläggning och utredning av barn i behov av stöd görs sällan på fritidshemmet.

Rektorer

Rektorer beskriver ett samarbete som varierar från avdelning till avdelning och menar att för det mesta är det bra mellan fritidspedagogerna. När de får till sig en bild av att det finns svårigheter i samarbete betonar de dialogen som en möjlighet för ett gott samarbete. En anledning till att verksamheten fungerar sämre kan vara stora barngrupper. Rita berättar att man kan hjälpa varandra mellan verksamheterna genom att kommunicera med varandra men det är inte utarbetat sätt att samarbeta. Likadant är det gällande samarbete kring det kompensatoriska uppdraget i skolan. Samtliga rektorer tycker att fritidspedagoger förmedlar en bild av dysfunktionell kommunikation och samarbete kring barn i behov av stöd. Ronja tyckte att daglig dialog skulle vara bäst för ett gott samarbete. En av rektorerna berättade att en vidare utveckling kring samarbete på skolan är nödvändig för:

”Här är verkligen fritidshem och skola två helt isolerade öar, det är tråkigt, men det är så” (Ronja)

Båda rektorerna uttrycker att skola och fritidshem arbetar som två olika enheter istället för som en gemensam skolenhet.

9.3Handledning och kompetensutveckling

Informanterna ur alla tre yrkeskategorierna fritidspedagog, specialpedagog och rektor lyfter behovet av kompetensutveckling inom olika områden.

Fritidspedagoger

Enligt samtliga fritidspedagoger är kompetensutveckling ett eftersatt område både för personalen individuellt och för hela verksamheten. De berättar att de önskar kompetensutveckling i t.ex. gemensam läsning av kursböcker i form av bokcirklar med handledning och pedagogiska diskussioner. Vidare berättar de om behovet av att fördjupa förståelsen för funktionsnedsättningar samt olika diagnoser t.ex. i form av kollegialt lärande.

”Behovet av fortbildning kan vara kring något som rör alla, men det kan också vara specifikt behov för någon enskild avdelning. Men fortbildning behövs” (Fredrik)

Fritidspedagogerna anser att det behövs fortbildning för hela verksamheten inom olika områden. Det behövs gemensamma fortbildningsdagar men också fortbildning som är mer riktad mot det enskilda fritidshemmets behov. Några av fritidspedagogerna vars elever inte har svenska som sitt första språk, lyfte språket som ett kompetensutvecklingsområde. Fanny uttryckte behov av att få lära mer om konflikthantering och samtalsteknik. Fritidspedagogerna lyfter handledning som stöd i bemötande och tillvägagångssätt gällande arbete med barn i behov av särskilt stöd. Frida återgav hur bra det varit när de tidigare fått stöd och utbildning utifrån behov, t ex hade fått TAKK-utbildning och handledning kring en specifik diagnos som de uttryckt behov av.

Specialpedagoger

Både Stina och Sally har haft uppdrag att handleda personal på fritidshemmet gällande barn i behov av stöd. Sally vidareutvecklar sin syn på kompetensutveckling och önskar att den ska inrikta sig på vägledande samspel och samarbetsbaserat förhållningssätt.

”Jag tror att man generellt behöver ha verktyg som t.ex. sociala berättelser och seriesamtal... Sedan tänker jag Ross W. Greenes bok *Vilse i skolan* där det presenteras ett samarbetsbaserat förhållningssätt” (Sally).

Specialpedagoger uttrycker en vilja att handleda fritidspedagoger i kompetensutveckling gällande pedagogiska verktyg t ex sociala berättelser, seriesamtal och lågaffektivt bemötande.

Rektorer

Gemensam kompetensutveckling för alla yrkeskategorier uttrycker båda rektorerna som viktigt, så att man har en gemensam utgångspunkt i både tanke- och arbetssätt. Ronja berättade att hon vill satsa mer på gemensam kompetensutveckling utifrån pedagogernas egna behov.

”Vi ska nu börja med att inventera vilket behov fritidspedagogerna uttrycker att de har” (Ronja).

Ronja planerar att göra en intern behovsinventering, någon sorts behovskartläggning inför kommande kompetensutvecklingsinsatser.

Rita berättade att handledning kan ges vid behov.

”Det uppstår ibland svåra situationer där man kan behöva hjälp och stöttning i att kunna klara utmaningen som en svår situation kan innebära” (Rita).

Vidare uttrycker Rita att handledning är en möjlighet som finns att utnyttjas vid behov såväl enskilt eller i grupp.

9.4 Ledarskap, organisation och utvecklingsmöjligheter

Fritidspedagoger

Enligt fritidspedagogerna är tidsbrist ett hinder och en ledningsfråga. Kartläggning för elev i behov av särskilt stöd görs oftast enbart på skolan och mycket sällan på fritidshemmet. Fritidspedagoger lyfter hur viktig vuxentätheten är på fritidshem och i synnerhet gällande barn i behov av stöd, ju fler vuxna desto lättare är det att hjälpa de barn som behöver extra stöd. Resursfördelning mellan verksamheterna gällande barn i behov av stöd skiljer sig mycket åt.

“På fritids där... det är oftast inte... när vi pratar extra resurser så är det inte ofta vi får in en extra på fritids... även om vi har samma barn på dagen som på eftermiddagen. Det är skillnad oftast” (Frida)

I dagsläget krävs det oftast en speciell anledning för att få ett vuxenstöd till ett barn i behov av stöd. En svårighet som de stora grupperna kan föra med sig som fritidspedagogerna lyfter är att barnen behöver etablera kontakter med flera barn och även vuxna. Relationer som barn behöver handskas med är många vilket kan försvåra tillvaron för barn i behov av stöd. Fritidspedagoger lyfter även att bristen på personal med adekvat utbildning inom fritidsverksamheten försvårar arbetet med barn i behov av stöd.

”Man har en känsla av otillräcklighet under arbetsdagen som gör en både trött och missnöjd. Allt löser sig inte bara för att det sätts in en resurs. Det är dessutom tidskrävande att lära upp någon som inte har relevant utbildning eller erfarenhet med sig. De kan inte ge riktigt det stödet som behövs, de har inte heller den pedagogiska tanken med sig så klart. Det blir oerhört tungt för den som har det och ska ta allt ansvaret. Hos oss behöver vi professionellt stöd, vi behöver hjälp i

barngruppen från någon som kan och vet vad det handlar om, inte med en extra resurs som aldrig jobbat så här som inte har vana med barn i behov av särskilt stöd och ett lågaffektivt bemötande” (Fanny)

Fritidspedagogerna önskar fler möten och avsatt tid för samverka. Dessutom uttrycks behovet av implementering av nya och gällande styrdokument. Det efterfrågas att fritidspedagogerna får stöd i arbete kring barn i behov av stöd gällande både bemötande och tillvägagångssätt. Utvecklingsmöjligheter som fritidspedagoger lyfter är att bygga upp en samsyn kring rastaktiviteter som en möjlighet i arbete med barn i behov av stöd.

Specialpedagoger

Specialpedagoger berättar att de inte känner sig som en naturlig del i fritidshemmet dvs. inte involverade i arbetet som pågår kring barn i behov av stöd på fritidshemmet. Både Stina och Sally saknar tydlighet i uppdraget gällande barn i behov av stöd på fritidshemmet. Stina lyfter att det är en ledningsfråga att etablera en helhetssyn gällande skoldelen och fritidshemsdelen ett s.k. paraplytänk kring barn i behov av stöd. De ger också uttryck för en frustration över att det ibland kan bli godtyckligt vad specialpedagogens uppdrag är gällande fritidshem.

”Det är jag som väljer att gå till fritids för att se hur barnen har det på fritidshemmet” (Sally).

Även Stina beskriver att hon aldrig får veta något rörande fritidshemmet och förutsätter att det då är bra. Stina lyfter dessutom att det i dagens läroplan (Lgr11) inte fokuseras lika mycket på de sociala svårigheterna som det gjordes i tidigare läroplan (Lpo94).

”Alltså det kommer ju inte från oss utan det kommer ju från Skolverket där vi inte ska skriva åtgärdsprogram på sociala mål längre. Om någon elev har svårigheter socialt visar det sig säkert också i skolverksamheten, men vi kanske inte bryr oss så mycket eftersom han klarar betygen. Tyvärr så är det ju...” (Stina)

Utvecklingsmöjligheter som specialpedagoger lyfter fram är att etablera en tydlig arbetsgång för specialpedagoger gällande både samarbete och samverkan med fritidshemmet kring barn i behov av stöd.

Rektorer

Rektorerna tycker att fritidspedagogerna är “för lite involverade” i arbete med barn i behov av stöd på skolnivå och att de oftast får “berättat för sig det som man kommit fram till på skolmöten”. Rektorerna lyfter därmed att kommunikation inom och mellan verksamheterna är ett utvecklingsområde. Rektorerna förmedlar en uppfattning om att det är svårare att få vuxenstöd till elever i behov av stöd på fritidshemstiden än på skoltiden.

”...man förväntas liksom klara det på ett annat sätt. Det är vanligare att få stöd på skolan än på fritidshem” (Rita).

Rita berättar att diagnostiserade barn får stöd i större utsträckning. Vidare upplever Rita att är ett “jättebekymmer” att inte ha personal med adekvat utbildning. Man kan inte ha samma krav

på en person som inte har rätt behörighet för att utföra arbete som man har på en behörig pedagog. Det innebär att elever i behov av stöd kan missgynnas. Det finns en önskan om att ha större inflytande över fritidshemsarbetet enligt Rita.

Rektorerna tycker att barngrupperna på fritidshem är stora vilket gör att barn i behov av stöd "får det ännu svårare".

"Oftast så trivs ju inte de heller så jättebra i en stor grupp och då förvärras ju allting" (Ronja)

"Stora grupper sämre villkor för barn i behov av särskilt stöd" (Rita)

Rektorerna är överens om att barnen ska ha det tryggt och bra under hela skoldagen och säger:

"Hela dagen måste vara bra för att det ska fungera för barnen" (Rita).

Ronja tycker att det borde vara "likadan arbetsgång" för både skola och fritidshem, men så är det inte när man lyfter ett ärende till elevhälsan. Pedagogisk kartläggning görs utifrån information om att ett barn är i behov av stöd från skolans "sida" och mer sällan om informationen kommer från fritidshemmet även om det första tecknet om barn i behov av stöd kommer från fritidshemmet. Enligt Ronja frågar man oftast om svårigheter uppstår på fritidshemstiden när det görs pedagogiskt kartläggning om ett barn är i behov av stöd på skoltid.

"Specialpedagog gör en utredning av elevens behov av stöd då kan man ju i de fall barnet går på fritidshemmet också titta på fritidshemmets hur den miljön ser ut och hur behovet yttrar sig där och det kan man göra i samråd med fritidspersonal..." (Ronja).

Utvecklingsmöjligheter som informanterna vittnar om handlar om att vidareutveckla kommunikation mellan olika yrkeskategorier. Dessutom lyfter rektorerna behovet av att utarbeta en organisation med tydlig arbetsgång som gäller både fritidshem och skola.

9.5 Sammanfattning

Informanterna förmedlar en bild om möjligheter för ett fungerande samarbete mellan yrkesgrupper med dialog, struktur och kommunikation som viktiga faktorer. De lyfter även svårigheter att samarbeta över olika yrkeskategorier där samarbetet knappt existerar, det är endast sporadiskt och sker sällan. Informanterna är eniga om att samarbete fungerar på ett otillfredsställande sätt och skapar frustration bland personalen.

Resultatet visar också på att det finns ett samförstånd kring det stora behovet av kompetensutveckling. Fritidspedagoger anser att de behöver stöd i kompetensutveckling och handledning i arbetet med barn i behov av stöd på fritidshem. Det som informanterna lyfter

som utvecklingsmöjligheterna är vikten av att vidareutveckla kommunikation mellan olika yrkeskategorier. Informanterna har tankar, idéer, åsikter och förslag kring vidareutveckling av arbete med barn i behov av stöd som de varit angelägna om att framföra. Det framträder en samstämmighet mellan informanterna gällande syn och definition av barn i behov av stöd. Arbetet grundas i ett helhetsperspektiv där personalen söker anpassa verksamheten utifrån barnens egna förutsättningar, olikheter, förmågor och färdigheter. Informanterna är eniga om att fritidspedagoger försöker anpassa lärmiljön för barn i behov av stöd. Verksamheten bedrivs med fokus på att skapa undervisningssituationer där barn är delaktiga, kreativa och motiverade. En sådan verksamhet syftar enligt personalen till ett meningsfullt och lustfyllt lärande. Samstämmighet mellan informanterna gäller även gruppstorlekens påverkan i arbete med barn i behov av stöd. I resultatet framgår att informanterna är överens om stora skillnader i stödinsatserna och åtgärderna.

Sammantaget visar resultatet på att informanterna representerar olika yrkeskategorier med olika ansvarsområde och befogenhet men förmedlar en homogen bild om arbete med barn i behov av stöd. Det framgår tydligt att informanterna förespråkar en organisation med tydlig arbetsgång gällande arbete med barn i behov av stöd.

10. Diskussion

Denna studie baseras på intervjuer med fyra fritidspedagoger, två specialpedagoger och två rektorer som alla är verksamma i grundskolan, F-5. Undersökningen är utförd i ett storstadsområde och i två kranskommuner. Syftet med denna studie var att studera olika yrkesgruppers samarbete kring elever i behov av stöd på fritidshemmen. Resultatet belyser en del intressanta och viktiga synpunkter.

10.1 Resultatdiskussion

Arbete med barn i behov av stöd – en nulägesbeskrivning

Syftet med studie var att studera olika yrkesgruppers samarbete kring elever i behov av stöd på fritidshemmen. Vi utgick utifrån frågeställningar som: Finns det ett samarbete mellan fritidspedagoger, specialpedagoger och rektorer kring elever i behov av stöd på fritidshemmet? Hur ser möjligheter och hinder ut för ett samarbete mellan yrkesgrupper? Vilket stöd anser fritidspedagoger att de behöver i arbetet med barn i behov av stöd på fritidshemmet? Hur ser de olika yrkesgrupperna på utvecklingsområden när det gäller samarbetet kring barn i behov av stöd? I diskussionen lyfter vi det som vi ser som intressant och viktigt utifrån vad de olika yrkeskategorierna har givit uttryck för i resultatet.

Johansson (2011) menar att det finns två bilder av fritidshemmet, ideal- och realitetsbilden. Där det å ena sidan är styrdokumentet som styr hur arbetet ska bedrivas och å andra sidan är det vilka förutsättningarna är (barngrupp, budget, utbildning). I vårt resultat framträder en något varierad bild kring synen på arbetet med elever i behov av stöd på fritidshemmet, där Johanssons två bilder blir tydliga. Fritidspedagogerna menar å ena sidan att deras verksamhet anpassas utifrån den grupp de har. Det finns ett helhetstänk kring både individ och grupp. Fritidshemmets aktiviteter planeras utifrån elevernas önskemål med en tanke att de ska kännas meningsfulla, utmana barnens kreativitet och nyfikenhet. Å andra sidan ger fritidspedagogerna en bild av att de upplever att de inte räcker till i sitt arbete att de har svårt att anpassa verksamheten utifrån de behov som finns. Jernström & Säljö (2004) menar att för yrkesgruppen lärare finns det en mängd olika skäl för att en känsla av otillräckligt ska uppstå. Skolverket (2014) lyfter att det kan ge negativa konsekvenser för fritidspedagoger och lärare i fritidshem om det inte ges förutsättningar att utöva en verksamhet som utgår ifrån personalens pedagogiska ambitioner, yrkeskunnande och utbildning.

Specialpedagogerna menar å sin sida att de sällan jobbar mot fritids. Det kan t o m upplevas lite godtyckligt när specialpedagogerna går in på fritids eller kontaktar fritidspedagogerna då det är specialpedagogerna själva som väljer hur de gör. Detta tror en av specialpedagogerna kan bero på att Lgr11(2011) inte trycker på det sociala samspelet på samma sätt längre, idag handlar det mer om kunskapsmålen. Både specialpedagog och rektor lyfter att verksamheten på fritidshemmet ser annorlunda ut. De betonar att fritidspedagoger är duktiga i sitt arbete med gruppen och menar att problematiken kanske inte finns eller visar sig på samma sätt på fritidshemmet som i skolan. Det stöds av Asp-Onsjö (2006) som betonar att det inte är enkelt att definiera begreppet “elev i behov av särskilt stöd”. Behovet är kontextbundet och uppstår

när särskilda förhållanden råder. För någon elev kan det vara att behov uppstår under vissa lektioner medan det för någon annan elev handlar om hela skoldagen. Resultatet visar på att personalen ger uttryck för svårigheter med stora barngrupper, personal utan adekvat utbildning och låg personaltäthet. Informanterna är eniga och anser att det pedagogiska arbetet påverkas och även möjligheterna för att kunna säkerhetsställa ett adekvat stöd för barn i behov av stöd i stora barngrupper. Ihrskog (2011) belyser vikten av att pedagogerna på fritidshemmet skapar en relation med varje barn i gruppen, men möjligheten att lyckas med ett relationskapande minskar med större barngrupper och en minskad personaltäthet. Nilsson och Runström (2015) menar att det gäller att ta vara på elevernas olikheter och att i arbetet med elever i behov av stöd utgå från barns olikheter. Vidare lyfts att avgörande faktorer för vilka framsteg eleverna kan åstadkomma beror bl a på vilket sätt elevernas olika behov bemöts, hur arbetssättet anpassas, miljön och organisationen. Skolverket (2014) betonar att konsekvenser som kan uppstå vid för stora barngrupper är att relationer mellan personalen och eleverna kan bli mer ytliga och flyktiga. Hög ljudnivå gör att stress kan öka bland både personal och hos barnen, en känsla av otrygghet och anonymitet kan uppstå hos barnen. Skolverket lyfter vidare att barnens trygghet och säkerhet ska tillgodoses och betonar att det är viktigt att gruppstorleken är sådan att förutsättningarna är goda för personalen att ha en god uppsikt över barnen. Utifrån studiens resultat, litteratur vi läst kring elever i behov av stöd i relation till gällande styrdokument, väcks således ytterligare frågor kring hur behoven för elever i behov av stöd på fritidshem ser ut i praktiken.

Rektorerna vittnar om att fritidspedagoger är duktiga på att arbeta med individen och gruppen, och att utforma en verksamhet som gynnar den barngrupp man har. Men samtidigt ges signaler på att det finns flera faktorer som kan skapa svårigheter för de elever som är i behov av stöd. Ytterligare faktorer av vikt för rektor att beakta vid sammansättningen av personal och grupper så som t ex. elever i behov av stöd, elevernas ålder, personalens kompetens, inne- och utemiljön, elever med annat modersmål än svenska och elevers närvarotid. Skolverket (2014) lyfter både internationell och svensk forskning som visar på att elever i behov av stöd, elever som är socialt missgynnade och yngre elever gynnas av att vara i mindre grupper. För de elever som har ett annat modersmål än svenska gynnas av att vara i mindre grupper. Bilden framträder således av en komplexitet som inte enbart kan läggas på en enskild yrkesgrupp – fritidspedagoger.

Samarbetets svårigheter

Informanterna uttrycker alla att de vill ha ett bättre samarbete mellan fritidshemmet och skolan. Enligt flertalet av informanterna finns det knappt något samarbete överhuvudtaget mellan de olika yrkeskategorierna på informanternas skolenheter. Det är ett resultat som förvånar oss och lyfter en ny frågeställning – om hur det generellt kan se ut på fritidshemmen i landet?

En förutsättning för ett gott samarbete på en skola enligt Ahlberg (2015) är en öppen kommunikation i arbetslaget. Hon menar att det krävs tid och rum för kollegialt samarbete och reflekterande samtal. Här visar studiens resultat på en av skolans stora utmaningar, att skapa möjligheter för ett samarbete mellan olika yrkeskategorier i verksamheter. Flera av

faktorerna för att ett samarbete överhuvudtaget ska utvecklas ligger under rektors ansvar. Här får vi förståelse för glappet mellan rektors förutsättningar för att samordna det pedagogiska arbetet och realiseringsarean. För det första handlar det om tid och plats att mötas, både vad det gäller schematekniskt och lokaler. För det andra är det vilka förutsättningar som ges i form av barnstorlek, personalens utbildning, budgeten osv. Johansson (2011) lyfter att avståndet mellan det som han uttrycker som idealbild och realbild är avgörande för hur positivt eller negativt det pedagogiska arbetet blir. Enligt Johansson är detta något som borde lyftas och reflekteras över på organisations nivå. Informanterna ger uttryck för att det fanns en tyngd på fritidshemmet med just faktorer som barngruppens storlek och utbildad personal.

Ahlberg (2015) lyfter också vikten av ett samarbete med elevhälsan på en skola för att det ska bli ett bra samarbete över hela skolan. Här kan vi se ett dilemma som också visar sig i vårt resultat. Enligt Skollagen och läroplanen Lgr11 ingår fritidshemmet i skolväsendet, extra anpassningar och åtgärdsprogram gäller såväl för skolan som för fritidshemmet. Fritidshemmet ingår dock inte i elevhälsans uppdrag. I resultatet ser vi att ingen riktigt vet hur man ska hantera kartläggning av elev i behov av stöd på fritidshemmet.

Säljö, Riesbeck och Wyndhamn (2001) menar att det är i samtal med andra människor som vi kan dela våra erfarenheter med varandra. Samtalet är den främsta resurs människan har för att utveckla, anpassa och bevara färdigheter och kunskaper. Genom kommunikation kan vi också förstå olika händelser och våra medmänniskors handlande. Utifrån studiens resultat har vi fått insikt om hur viktigt ett samarbete över alla yrkeskategorier är för elever i behov av stöd. Jernström & Säljö (2004) menar att kulturer som ”vi och dom” ofta skapas i en arbetsorganisation och att det för anställda inom olika delar i verksamheten kan vara svårt att se en helhet. För att kunna se helheten trycker Jernström & Säljö på vikten av att kunna ta andras perspektiv, det räcker inte att bara kunna sätta sig in i och förstå verksamheten. Således är det nödvändigt att det ges möjligheter för olika personalgrupper att samtala om de elever som man har på skolan och fritidshemmet. Studiens resultat visar på att en avsaknad av en gemensam samtalsarena för personalen att samordna sina insatser och utvärdera dess kvalitet.

Samarbetets möjligheter

Informanterna uttrycker att det finns behov av kompetensutveckling. De ger konkreta förslag finns på ett kollegialt lärande där man lär av varandras erfarenheter och kunskaper. Säljö, Riesbeck & Wyndhamn (2003) menar att en viktig aspekt i ett lärande och en kunskapsutveckling är skapandet av olika diskurser om världen. För att ett lärande och en kunskapsbildning ska kunna ske enligt ett sociokulturellt perspektiv behöver människor lära sig behärska olika diskurser. De olika yrkesgrupperna ger också uttryck för att vilja ingå i ett samarbete där man vill lära av varandra.

Fritidspedagoger lyfter att det är viktigt skapa en samsyn på skolan och fritidshemmet. Specialpedagogerna lyfter vikten av att etablera en tydlig arbetsgång för specialpedagoger gällande samarbete med fritidshemmet kring barn i behov av stöd. Informanterna menar att det handlar om att vidareutveckla kommunikation mellan olika yrkeskategorier. Dessutom lyfter rektorerna behovet av att utarbeta en organisation med tydlig arbetsgång som gäller

både fritidshem och skola. Alla yrkesgrupper är således överens om behovet av att utveckla ett samarbete för att kunna skapa nya möjligheter kring elever i behov av stöd.

Vår studie visar på ett nuläge av situationen över hur olika yrkeskategorier försöker samarbeta kring barn i behov av stöd. Efter att vi ventilerat resultatet av vår studie framträder en nyckelroll i verksamheten. Rektor är skolledare och pedagogisk ledare med övergripande ansvaret för verksamhet. Rektor tillsammans med sin personal ger verksamheten struktur och innehåll. Med stöd i lagar och förordningar styrs det dagliga arbete men de specifika förutsättningarna som finns för den egna skolan t.ex. arbetsklimat, personalgruppens och elevgruppens sammansättning påverkar de pedagogiska processerna. Både Skollagen (SFS2010:800) och Lgr11 (Skolverket, 2011) förtydligar att det är rektors ansvar att etablera ett fungerande samarbete inom verksamheten. Samarbete är verksamhetens delmål och rektorer har en nyckelroll som skolledare för att skapa ett fungerande samarbete på skolan mellan de olika yrkeskategorierna. I vår slutanalys av samarbete som verksamhetens delmål finner vi ytterligare en förklaring som kan ha påverkan på samarbete och det är skolans nya styrdokument. Från och med höstterminen 2011 gäller ny skollag och en ny läroplan. Det innebär en del förändringar som alla pedagoger och rektorer fick ta till sig och gå genom. Detta i sig har inneburit en pedagogisk förändringsprocess som i sin tur kan ha påverkat svårigheter och möjligheter för samarbete mellan olika yrkeskategorier.

Vår diskussion vill vi avsluta med att betona vikten av att vidareutveckla samarbete mellan de två enheterna skolan och fritidshem – till att bli en gemensam skolenhet som samarbetar utifrån respektive professioner. Enligt resultatet av vår studie ser vi att det krävs dels samarbete på alla nivåer och dels att adekvata förutsättningar finns för att skapa möjligheter och minska svårigheter.

10.2 Metoddiskussion

Det vi noterade efter avslutade intervjuer var att det fanns en gedigen pedagogisk erfarenhet bland informanterna. Samtliga har adekvat utbildning och mångårig erfarenhet inom sitt yrke. Intervjuerna med informanterna genomsyrades av viljan att förmedla erfarenheter av möte och arbete med barn i behov av stöd. Alla åtta informanterna med tydlig prägel av sin yrkesroll ansåg att det utförs ett omsorgsfullt arbete med barn i behov av stöd på fritidshem.

Vi har genomfört en kvalitativ undersökning, där vi i halvstrukturerade intervjuer har intervjuat fritidspedagoger, specialpedagoger och rektorer kring samarbete med barn i behov av stöd. Dessutom har vi erbjudit alla informanter en möjlighet att komplettera sina svar eftersom de inte har fått frågorna i förväg. Detta val gjorde vi eftersom vi ansåg att man ibland kan "komma på mer" i efterhand eller att man känner att man inte hinner ge uttryck för allt under det intervjutillfälle man har till förfogande. Ingen av deltagarna bad om det. Vi har också vänt oss till flera informanter för att förtydliga att vi har förstått rätt i det de svarade i intervjuerna. På en av intervjuerna hade vi svårt att höra det inspelade materialet och det löste sig med en kort uppföljningsintervjun.

Länge funderade vi på om vi istället skulle ha gruppintervjuer, s.k. fokusgrupper. Det skulle varit intressant att se om samma svar framträdde från de olika yrkeskategorierna. Skulle de

svarat på samma sätt när de satt i samma rum? Tyvärr blev det inte aktuellt dels på grund av tidsbrist dels p.g.a. att det är svårare att ordna tid som passar informanterna om man kommer från olika skolor. I början hade vi svårt att få tag på informanter. Vi skickade missivbrevet men vi fick inte tag på informanter som ville medverka. Vi skickade en påminnelse som var verkningslös och därefter bestämde vi oss för att ta kontakt via bekantskapskretsen.

Det svåraste vi upplevde under och efter intervjutillfällena var att vår egen förmåga sattes på prov då vi skulle hålla oss neutrala och opartiska. Å ena sidan var det viktigt att ställa följdfrågor men inte påverka informanternas svar. Å andra sidan var vi noga med att när vi tolkade informanternas svar att det är våra uppfattningar och våra tolkningar av de lästa transkriberade intervjuerna. Vi är även medvetna om att materialanalysen är färgad av vår egen förförståelse och våra egna erfarenheter. Samtidigt har vår olika yrkesroller kunnat bidra till att fördjupa vårt analysarbete. Studien innefattar 8 informanter därav fyra fritidspedagoger, två specialpedagoger och två rektorer vilket är en liten undersökning. Undersökningen bör ses som en inblick i informanternas unika upplevelser av arbete kring barn i behov av stöd och ger inte möjlighet att generalisera men kan vara underlag för vidare forskning.

Det delikata i intervjuundersökningen är om informanterna ger oss en bild som de tror att vi är ute efter, stämmer deras utsagor med verkligheten eller är det en önskan att verkligheten och verksamheten ser ut och fungerar på det viset. Emellertid har alla informanterna varit väldigt positiva till att dela med sig av sin erfarenhet och att delta i intervjun. Informanterna visar på ett samstämmigt mönster och lyfter konkreta svårigheter likväl som att de ger uttryck för möjligheter att utveckla ett samarbete. Det som ser ut att förena de olika yrkesgrupperna är vilja att utveckla en bra verksamhet för elever i behov av stöd. Undersökningen bör ses som en inblick i informanternas unika upplevelser av arbete kring barn i behov av stöd och ger inte möjlighet att generalisera men kan vara underlag för vidare forskning.

11. Specialpedagogiska implikationer

Denna studie kompletterar tidigare forskning genom att utforska fritidspedagogernas, specialpedagogernas och rektorernas arbete kring barn i behov av stöd på fritidshemmet. Ett nära samarbete mellan fritidspedagoger och övriga pedagoger är viktigt i arbetet med barn i behov av stöd. Undersökningen visar på obefintliga insatser inom fritidshemmets verksamhet från specialpedagoger som har en viktig roll som kvalificerat stöd och är kunniga på svårigheter som eleverna kan befinna sig i. Specialpedagogernas kompetenser är eftersökta och specialpedagogiska insatser efterfrågas av fritidspedagoger, men resultatet synliggör hur fritidshem i praktiken inte får del av specialpedagogiska insatser i arbete med barn i behov av stöd. När ett barn utreds och kartläggs på skoltid är det oklart vad som gäller på fritidshemmet. Flera faktorer är således i obalans med varandra. Det är tydligt hur de olika yrkesgrupperna ger uttryck för att barnet är det samma men verksamheterna fungerar olika. Insatserna och stöd kan trots att behovet och svårigheterna är detsamma markant skiljas åt på fritidshem jämfört med skolan.

Rektorerna är medvetna om att det enligt både Skollagen och Lgr11 är rektors ansvar att skyndsamt utreda om eleven är i behov av stöd och att sätta in åtgärder. Fritidshemmet ingår i skolväsendet men inte hos elevhälsan. Det kan upplevas otydligt hur arbetet för elever i behov av stöd på fritidshemmet ska ses. I skolan är det kunskapskrav som ska nås och när det finns risk att de inte nås kopplas elevhälsan in. På fritidshemmet ska bedömningen utgå från elevens utveckling i riktning mot kunskapsmålen i läroplanens andra del (Lgr11, 2011). Här kan vi se tydligt det som Johansson (2011) lyfter att det finns ett glapp mellan styrdokument och vad som sker i praktiken.

Detta specialpedagogiska examensarbete har gett oss många värdefulla insikter. Den största lärdomen vi tar med oss är att den specialpedagogiska kompetensen behövs inom båda verksamheterna och vikten av att möjliggöra för olika yrkesrollers samarbete runt barnet i behov av stöd.

12. Vidare forskning

Vår undersökning och resultattolkning bygger på ett fåtal intervjuer. Det skulle vara intressant att undersöka samarbetet kring elever i svårigheter på fritidshem på fler enheter för att se om avsaknaden av samarbete mellan yrkesgrupper kan vara ett generellt problem. Vidare skulle det vara intressant att undersöka hur specialpedagogiska insatser kring barn i behov av stöd diskuteras på fritidshem. Ett ytterligare forskningsområde som väcker vårt intresse är att fokusera undersökningen enbart på specialpedagogernas arbete kring barn i behov av stöd på fritidshem.

Det vi anser skulle vara intressant att utforska i framtida studier är att hitta arbetsplatser som har ett utvecklat samarbete och se om, och i så fall hur, en rådande skolkultur påverkar samarbete mellan olika yrkeskategorier. Skolor som vi har gjort våra intervjuer på kan även vara intressanta att studera och följa när de börjar utveckla ett samarbete mellan olika yrkeskategorier. Rektorer leder organisationen utifrån olika ledarstil och frågan är om det kan påverka samarbetet mellan olika yrkeskategorier och i så fall hur.

13. Referenslista

Ahlberg A. (2009). *Specialpedagogisk forskning . En mångfacetterad utmaning* (Red). Lund: Studentlitteratur.

Ahlberg, Ann. (2007). Specialpedagogisk forskning av igår, idag och i morgon. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 12 (2), s. 84–95.

Ahlberg A. (2015). *Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik - att bygga broar*. Stockholm: Liber.

Alexandersson U. (2009). Sofias situationer för samspel. Ahlberg, A. Red. *Specialpedagogisk forskning. En mångfasetterad utmaning* (s.109-127). Lund: Studentlitteratur.

Allan, J. (2010) The sociology of disability and the struggle for inclusive education, *British Journal of Sociology of Education*, 31:5, 603-619, Tillgänglig på Internet: <http://dx.doi.org/10.1080/01425692.2010.500093>.

Armstrong, D., Armstrong, A.C., & Spandagou, I. (2011) Inclusion: by choice or or by chance? *International Journal of Inclusive Education* 15:1 29-39, Tillgänglig på Inernet: <http://dx.doi.org/10.1080/13603116.2010.496192>.

Asp-Onsjö L.(2006). *Åtgärdsprogram - dokument eller verktyg. En fallstudie i en kommun* (Doktorsavhandling, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg studies in educational sciences 248)

Björck-Åkesson E. (2007). Specialpedagogik - ett kunskapsområde med många dimensioner. Nilholm C. & Björck-Åkesson E. (red), *Reflektioner kring specialpedagogik - sex professorer om forskningsområdet och forskningsfronterna* (s.85-99). Vetenskapsrådets rapportserie 5:2007.

Bryman A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.

Bråten I. (1998). *Vygotskij och pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur.

Byström J. och Byström J. (2011). *Grundkurs i statistik*. Stockholm. Natur & Kultur.

Carlgren I. (1999). (red.) *Miljöer för lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Dimenäs J. (2007). *Lära till lärare*. Stockholm: Liber.

Dysthe O. (2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Fejes A. (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.

Haug P. (1998). *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Skolverket.

Ihrskog, M. (2011). Fritidshemmet som utgångspunkt för identitetsprovning. A.Klerfelt, & B. Haglund (Red.), *Fritidspedagogik- fritidshemmets teorier och praktik* (s.80-94). Liber: Malmö.

Jakobson och Nilsson (2011). *Specialpedagogik och funktionshinder*. Stockholm: Natur & Kultur.

Jernström E., Säljö R. (2004). *Lärande i arbetsliv och var dag*. Jönköping: Brain Books.

Johansson I. (2011). *Fritidshems-pedagogik*. Stockholm: Liber.

Karlsudd P. (2011). *Sortering och diskriminering eller inkludering*. Specialpedagogiska rapporter och notiser från Högskolan Kristianstad, Nr.6

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (Tredje upplagan). Lund: Studentlitteratur.

Läraryrket. (2005). *När intresse blir kunskap. Fritidspedagogikens mål och medel*. Stockholm: Läraryrket.

Mowat, J.G. (2014) "Inclusion - what word?" examining some of the tensions in supporting pupils experiencing social, emotional and behavioral difficulties/needs, *Emotional and Behavioural Difficulties*, DOI: 10.1080/13632752.2014.927965 Tillgänglig på Internet: <http://dx.doi.org/10.1080/136327.52.2014.927965>.

Munkhammar I.(2001). *Från samverkan till integration: arena för gömda motsägelser och förgivet tagna sanningar : en studie av hur förskollärare, fritidspedagoger och lärare formar en samverkan*. (Doktorsavhandling Luleå: Luleå tekniska universitet. (Doctoral thesis / Luleå University of Technology; Nr 2001:15).

Nilholm C.(2003). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.

Nilholm C.(2007). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.

Olsson, B-I. & Olsson, K. (2013). *Att se möjligheter i svårigheter - Barn och ungdomar med koncentrationssvårigheter*. Lund: Studentlitteratur.

Persson B. (2013). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.

Philips D.C. och Soltis J.F. (2010). *Perspektiv på lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Pihlgren A. (Red.). (2011 a). *Fritidshemmets didaktik*. Lund: Studentlitteratur.

Pihlgren A. (Red.). (2011). *Fritidshemmet - fritidslärares uppdrag på fritidshemmet och i skolan*. Lund: Studentlitteratur.

Rohlin M. (2012). *Fritidshemmets historiska dilemman*. Stockholm. Stockholms universitets förlag.

Rohlin M. (2011). Fritidspedagogik och lärande. I A. Pihlgren (Red.), *Fritidshemmet - fritidslärares uppdrag på fritidshemmet och i skolan* (s.115-142). Lund: Studentlitteratur.

Rosenqvist(2007). *Landvinningar på väg mot en skola för alla*. Pedagogisk Forskning i Sverige Nr 2, Årg. 12. (s 109–118).

Runström Nilsson P. (2015). *Pedagogisk kartläggning. Att utreda och dokumentera elevers behov av särskilt stöd*. Malmö:Gleerups Utbildning.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolinspektionen (2010). Kvalitet i fritidshem. Skolinspektionens rapport 2010:3 Diarienummer 40-2009:477 Stockholm.

Skolverket (2010). *Utveckling pågår: Om kvalitetsarbete i fritidshem*. Hämtad från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2389>.

Skolverket (2014a). *Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2011a). *Fritidshemmet - lärande i samspel med skolan*. Stockholm: Elanders Sverige.

Skolverket (2011b). *Fritidshemmet – en samtalsguide om uppdrag, kvalitet och utveckling*. Stockholm: Elanders Sverige.

Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2014). *Skolverkets allmänna råd Fritidshem*. Stockholm, Skolverket.

Skolverket (2014). *Vägledning för elevhälsan*. Stockholm, Skolverket.

Säljö R. (2000). *Lärande i praktiken*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Säljö R., Riesbeck E., Wyndhamn J. (2003). Samtal, samarbete och samsyn. O. Dysthe (Red.), *Dialog, samspel och lärande* (s.219-242). Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

Vygotskij L. S. (1999) *Tänkande och språk*. Göteborg: Daidalos.

Vygotskij L.S. (1995) *Fantasi och kreativitet*. Göteborg: Daidalos.

Wallèn G. (1993): *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.